

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Микола Троцький.**

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 10.

Відень, 5-го марта 1917.

Ч. 140

Купуйте Памяткову Книжку Союза визволення України —
500 стор. друку. **Календарь на 1917 р.** 103 ілюстрацій.

Ціна **2.50 К.**, для австрійських вояків і полонених-земляків **2 К.** На пересилку долучати в обох разях **30 сот.**
Оправлений примірник о **1 кор. 20 сот.** дорожше. Замовляти в адміністрації нашої часописи.

Російський апетит на українські землі.

Як в творах великих драматургів, так і в сучасній світовій трагедії поруч з високотрагічними подіями виступають часом і комічні елементи. До сих останніх безперечно належать змагання російських націоналістів представити перед світом східну Галичину споконвічним російським краєм. Панове Меньшікови, Бобрінські, Струве і т. ин. числять на те, що безупинно повторювана брехня видасть ся нарешті правдою не лише самим брехунам, але й тим, хто її слухає. Невідомо, наскільки російським націоналістам пощастило вмовити в самих себе, але, очевидно, за 30 місяців війни вони не змогли переконати про „російський“ характер українських земель Австро-Угорщини навіть своїх західно-європейських союзників; таке вражінне принаймні можна дістати від найновіших ляментаций „Нового Времени“ на стару тему та його повних невдоволення закидів по адресі союзників.

Старий балакун Меньшіков уважає передчасним полемізувати з професором Мігуліним про умови близького миру й поучає його: „Не саме лише польське та славянські питання цікавлять нас в сій війні, ще важнійша для нас „русская“ справа, а саме увільнення згід австрійського ярма споконвічних російських земель — Червоної Русі, включаючи Буковину. Коли держави порозуміння говорять—яко про трагічний святий заповіт — про відбудування Бельгії, Сербії, Чорногори, то дивно було-б не згадати, що сама Росія, яка принесла в сій війні найбільше жертв, потребує національного зєднання так само, як і Польща. Галичина є спадщиною Володимира Святого й „русскіи“ міста тут стояли ще перед Володимиром та Олегом, отже споконвіку. Безумовно необхідно знати й нашим союзникам і ворогам, що ся старовинна земля „русского“ народу повинна уважатися одним з найголовніших неспірних домагань з нашого боку при заключенню миру“...

Невідомо, чи переконає Меньшіков нарешті союзників про право російських націоналістів на спадщину Володимира Святого, чи причинить ся лише зайвий раз до розвіяння казок про східно-галицьку спадщину Ягайлонів; у всякім

разі справу будучої державної належності українських земель Австро-Угорщини розв'яже певно недалекий вже кінець війни незалежно від історично-правних теорій Меньшікова. А що здобути Галичину не так легко, як фалшувати українську історію в російських підручниках, щодо сього Москалі певно вже переконали ся за 30 місяців війни. Меньшіков зрештою гадає, що Росія могла-б була дістати східну Галичину ще по 1812 р. й, коли не дістала, то лише задля нікчемности російської дипломатії.

Але російські націоналісти й тепер щось знову незадоволені своєю дипломатією. На останніх славянських нарадах під проводом князя Мансирєва промовляли між иншим Семйонов, Терепєв і Шелькін і сильно ганьбили міністерство заграничних справ і його політику, яка завжди увільняє інші народи, инколи навіть й не славянські, а не може зєднати „русских“, а тепер віддає „зелену Русь“. Сю останню новинку кожний Українець мусить гаряче привітати, але правдивість її можуть ствердити хиба великі евакуаційні заходи в Румунії та Бесарабії. Очевидно, дуже певними не почувають себе Росіяне в окупованих землях.

В усякім разі, чим би війна не скінчила ся, вона рішає лише про політичне становище нашого народу в Галичині та на Буковині, під національним оглядом він є і буде частиною багатоміліонового українського народу. Для будучого національного розвитку Українців є дуже важним, що у великій світовій війні, в якій не один народ захитав ся ідейно, австрійські Українці ані на хвилину не зрадили своїх національних ідеалів. Спомини про Українських Січових Стрільців і рішучу боротьбу українського народу в Галичині та на Буковині проти російських напасників на довгі роки зміцнять його відпорність супроти Росії. Війна ще не скінчила ся й ми не знаємо, чим вона скінчить ся для нас, але ідейно Українці перемогли своїх російських гнобителів і скавудінне нововременських гієн нічого вже не змінить у сїм напрямі.

М. Троцький.

Про наші завдання по війні.

(Листи полоненого до своїх земляків).

IV. Про сільську інтелігенцію.

Всяка громадська робота опирається на свідоміших і активніших, себто інтелігентних людях, але дуже й дуже бідний наш народ на інтелігентні сили, а село то їх уже майже цілком не має. Шп, учитель або учителька, в рідких випадках ще лікарь або фершал, а ще рідше агроном, — отсе и уся сільська інтелігенція. В містечках бувають іноді ще й інші інтелігентні родини, але в дуже малім числі. Та й тої інтелігенції, яку має наше село, з дуже малими виїмками в дійсности не можна уважати за щиро народню, за нашу українську інтелігенцію.

Заходи російського правительства коло змосковщення українського народу, що ведуть ся на протягу цілих двох з половиною віків, лишили величезні сліди й на українській інтелігенції. Московська культура, обовязкове вживанне московської мови в школі від найнижшої до найвищої в усіх громадських і державних інституціях обмосковили нашу інтелігенцію, зробили її чужою духом і думками для народу.

От взяти священика, такого обовязкового й подекуди єдиного інтелігента на селі. Політика російського правительства зробила його своїм чиновником, навіть відкритим ворогом народу, уживаючи його як знаряддя для своїх цілей. І коли якийсь шп береть ся до наказаної правительство політичної роботи (закладає „Союз русского народу“ тощо), він губить серед селянства не тільки пошану, а й всяке довіре до себе. Селянство його обминає і цурається іноді не тільки його, а навіть і церкви, особливо тоді, коли він надто вже „щиро“ береть ся до виконання наказів начальства.

Бували випадки, що такого попа силоміць виражали з села. В одному селі на Полтавщині з таким попом сільська громада зробила ось так: коли владику відмовив ся задоволити проханне громади, щоб попа забрали з села, збрала ся громада одного ранку з фірами, й забравши всі манатки й родину, вивезла попа до міста й наказала більше не вертати ся до села. Він потім скаржив ся за насильство, але вернути ся на село не посмів. Се є гарний приклад, до чого доводить політична „діяльність“ попів, коли вона є ворожою супроти народу.

На учителів або учительок призначають в українських селах досить часто людей, цілком чужих нам по народности, а коли й з української родини, то змосковщених. До тогож і шкільні власти вимагають від них говорити до школярів московською мовою, а вони, бажаючи догодити своему начальству, старають ся вже говорити нею всюди й скрізь поза школою, з народом. Через се учительство ніколи не має тісних звязків з масою народу, а живе собі в шкільних будинках наче якісь чужинці й стикається з селянством тільки тоді, коли потребує харчу, фіри і т. ин. Завдяки такій замкнутости, почасти примусовій, почасти свідомій, вироблюється в учительства байдужність до народу та потягає за собою повну відірваність від нього. Поміж такими одиницями й населенням ніколи не може бути щирости й приязни.

Лікарі та фершали або агрономи стоять до населення в таким самим відношенню. Не диво, що селяне дуже часто не вірять найкращим їхнім порадам. Всякі агрономічні читання або виклади про способи кращого ведення господарства відбувають ся при зовсім малім числі слухачів. А що читання відбувають ся на московській мові, то їх майже ніхто докладно не розуміє.

Отже поміж інтелігенцією і народом зробила ся прірва. Почувають вони себе зовсім чужими, а то й ворогами й на-народ лишається цілком без освічених провідників у своїм життю. А від сього дуже й дуже терпить справа культурного піднесення й національного відродження нашого народу.

А пора-б уже нашої інтелігенції взяти ся за розум і направити свою помилку та наблизити ся до народу, з коштів і добробуту якого живе. Час уже зрозуміти українській інтелігенції, що бути чим иншим від народу мовою й політичними інтересами — значить бути чужинцями й ворогами того народу. А така позиція ні до чого гарного не доведе. В осягненню громадських завдань і виконанню обовязків перед народом треба йти правдивим народнім шляхом, в єдности і згоді з народом. І не тяжко сього досягти, коли щиро хотіти, не такі вже страшні й непорушні перешкоди. Треба тільки, щоб інтелігенція скинула московську полуду з очей, освідомила собі обовязок, який тяжить на ній супроти свого народу, треба, щоб пізнала потреби й вимоги народу та хотіла вложити трохи праці для його добра.

Святим обовязком інтелігенції є як найскорше покинути свою непевну, хитку позицію й стати на службу своему народови, віддаючи йому все, що від нього взяла, й черпаючи свою силу в звязку з народом в його минувшині, його мові, звичаях, та повести народ до кращої національної будучини, після заповіту його найкращих синів. Хай зникне з нашого життя се ганьбляче явище, коли пан говорить „панською“ мовою, а мужик — „мужичою“, коли пан живе інтересами гнобительки Росії, а мужикови видирає його матірну мову, нищить його національну душу. Інтелігенція народу мусить бути народньою. Ніхто не сміє говорити з народом мовою гнобителів, тільки всюди й скрізь кожний правдивий інтелігент-Українець мусить говорити виключно рідною мовою народу. Бо тільки народня мова може бути знарядом поступу й культури, чужа-ж мова може бути тільки знарядом отупіння й культурного виродження народу.

І свою історію треба нашої інтелігенції знати та своїх громадських діячів і письменників шанувати, а потім уже чуже життє пізнавати. Бо наша інтелігенція „все“ знає, тільки про власний народ забула. Народ потребує помочи й поради, інтелігенція мусить йому се дати, навчити, як здобути собі волю й незалежність, як поліпшити свій добробут, як улаштувати політичне, громадське й культурне життє в своїм краю. Інтелігенція мусить стати на чолі народу, а не проти народу, й повести його до кращої будучини, до самостійного національного життє. *Ів. Павлюк.*

Традиційним шляхом.

II.

Виходить що дня рано. **Діло.** Видає: Вид. Спід., „Діло“.
 Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок, ч. 10. —
 Експедиція: вул. Руська, ч. 1.
 Начальний редактор: др. Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границею.	у Львові
місячно	2.70 К		2.40 К
чвертьрічно	8.— ”		7.— ”
піврічно	16.— ”	22 К	14.— ”
цілорічно	32.— ”	44 ”	28.— ”

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 10 сот., поза Львовом 12 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

„СВОБОДА“.

Ілюстрована політична, просвітна й господарська часопись.

Виходить що тижня в суботу.
 Редагує др. Степан Баран.

Передплата: в Австро-Угорщині річно 8 К, піврічно 4 К, чвертьрічно 2 К. За границею річно: в Німеччині 6 марок, у Росії 5 рублів, в Америці 3 долари.

Адреса Редакції й Адміністрації:
 Свобода, Львів, Ринок, ч. 10, II. пов.

Українське Слово.

Політична, економічно-суспільна
 й літературна часопись

ВИХОДИТЬ ЩО ДНЯ РАНО КРИМ ПОНЕДІЛКА

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції, адміністрації й експедиції:

Львів, Руська, 3.

Умови передплати:

У Львові:		У краю і державі:	
На рік	К 24.—	На рік	К 32.—
На півроку	” 12.—	На півроку	” 16.—
На чверть року	” 6.—	На чверть року	” 8.—
На місяць	” 2.40	На місяць	” 2.70

Ціна примірника 10 сот., поза Львовом 12 с.

Наших читачів і прихильників просимо подати нам адреси книгарень, трафік і поодиноких осіб, що взяли-б в розпродаж наші видання.

Дуже важне! Хто хоче без учителя навчити ся по німецьки, нехай замовить собі зараз українсько-німецький

САМОУЧОК

укладу О. СОЛТИСА (3-те видання). Ціна 1 К 40 сот., з почтовою оплатою 1 К 60 сот. (10 штук 13 К 80 сот., 25 шт. 30 К 80 сот. вже оплачено). Висилаєть ся л и ш е за готівку. Замовлення і гроші прошу прислати на адресу: А. ОКПИШ, Львів, ул. Кадецька, ч. 4.

УВАГА: Сей Самоучок уложений відповідно до випробованого вже способу навчання! Важний він і для вчителів, що вчать початків німецької мови.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

	к. с.
Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск	Бр. 1.— в опр. 150
Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України	—50
Сім Пісень. Гостинець для українських воєнків. З нотами	—20
Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	—60
Українські колядки	—20
М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—20
Проф. І. Шиманов. Роль України в болгарськм відродженню (Вплив Шевченка на болг. поетів передвизвольної доби)	—20
Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи	—30
О. Кириленко. Україні в Америці	—50
Др. І. Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис. З малюнками	—40
Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	—80
Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	450
О. Скоропис-Йолтуховський. Значінне самостійної України для європейської рівноваги	—20
Пам'яті Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З малюнками	1.—
Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші чася. З численними портретами	1'20
Пам'яткова книжка Союзу визволення України і календарь на 1917 р. з 103 ілюстраціями. Ціна	250
Б. Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві. З малюнками і картою України. Вид. 3-є	—30
Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питанне	1'20
Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	—80
Вол. Гнатюк. Національне відродженне австро-угорських Українців (1772—1880 pp.)	—80
Вол. Гнатюк. Українська народна словесність. (В справі записів укр. етнографічного матеріалу)	1.—
Наша пісня. Співаник. 20 найпопулярніших укр. пісень і гимнів з нотами	—50
М. Богданович. Білоруське відродженне	—40
В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича	—40
Чужинці про українську справу	—40
Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—40
Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичним розвитку)	—50
G. Kleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема. (Про умови самостійної української держави)	—20
Dr. E. Lewyckuj, Galizien	—60
H. Boztkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питанне). По чеськи. З картою України	1.—
V. Choma-Dovskí. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи)	1.—
На складі можна дістати також брошуру др. А. Цегельського: Die großen politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage. З картою	150
Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.	

На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

Купуйте й читайте книжку „Русь-Україна а Московщина-Росія“, написав др. А. Цегельський.

Коротка історія нашого народу й краю, історія України. 128 сторінок густого друку — коштує всього 80 сотиків, а з пересилкою 1 корона, себто на російські гроші 30 копійок. Спішіть же з замовленнями, бо може вже незабаром скінчить ся війна і втратите нагоду купити сю дуже цікаву, простою зрозумілою мовою написану книжечку!

Вийшла накладом

Союзу визволення України.

Кождий борець за краще українське завтра повинен конче познайомити ся з боротьбою інших поневодених народів Європи за свою кращу долю. Для кождого Українця дуже корисно пізнати фінляндську справу, що має дуже багато аналогій до української. Приступно й повно інформує читача про

„Фінляндію та фінляндське питанне“

книжка Іп. Бочковського, видана Союзом визволення України,

з таким змістом: I. Значінне фінляндського автономізму для поневодених „не-історичних“ народів загалом. II. З історії Фінляндії до національного відродження Фінів. III. Нарис культурно-національного відродження фінського народу. IV. Суспільно-економічні відносини у Фінляндії. V. Фінляндське питанне з державно-політичного боку. VI. Будуччина Фінляндії.

Ціна К. 1.20. Замовляти: Адміністрація видань Союзу визволення України- Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. St., T. 6.

Українські бібліотечки.

Щоб облекшити полоненим набування книжок, видавництво С. В. У. підбрало готові українські бібліотечки з науково-популярних, політичних і белетристичних творів. Бібліотечки мають ся на продаж, починаючи від бібліотечки 1 — 10 корон (з пересилкою 11 корон)

„ 2 — 20 „ (з пересилкою 21 „)
 „ 3 — 30 „ (з пересилкою 32 „) і т. д.,

кінчаючи більшими бібліотеками на суму 100 і більше корон.

Хто купив першого місяця бібліотечку за 10 корон, може на другий місяць по надісланню нових 11 корон одержати доповненне книжок до 2 і т. д.

Підбір книжок видавництво полишає собі, одначе прийматиме по можливості під увагу бажання замовляючих (більш або менше наукових творів, чи красенного письменства).

Гроші найкраще висилати при замовленні наперед, бо пересилка накладною платою коштує дорожше. На пересилку треба додавати, як то вище зазначено, на кожних десять корон по 1 короні.

Полонені українські громадяне! Вам більш ніж кому небудь іншому потрібно під час перебування в полоні придбати як найбільше знаття, розплющити свої очі та зрозуміти, хто ми й що ми, зрозуміти, які великі сили затаєні в нашій народі, потрібно підготувати себе до боротьби за наші права й нашу волю!

Книга на рідній мові та про рідний край — се те, що розплющує наші очі, підготовляє нас бути справжніми громадянами, еднає нас духово.

Нехай же в кожнім місці, де є тільки гурток полонених-Українців, проявиться ся бібліотечка. Гуртуйте ся задля сього, складайте гроші до спільної каси та спільно закупавайте книжки, спільно їх і читаючи й обмірковуючи прочитане. Чим ближше до кінця війни, чим ближше до миру й до повороту до дому, тим більше се потрібно. Не гайте-ж дорогого часу!

Замовлення та гроші слати на таку адресу:

=== **Bund zur Befreiung der Ukraina,** ===
Wien, VIII., Josefstädterstraße 79.

Литовці.

(Докінченне)*).

Основою національного руху Литовців, як згадувано, було селянство. З середньої класи сього селянства головним чином вийшла й молода литовська інтелігенція, що почала між ним жваву національну роботу.

Але світська й духовна інтелігенція йшли недовгий час разом. Якийсь час спільно видавала ся від 1889 р. часопись „Veritas“ (Дзвін), але коли вона почала прибирати радикальний напрям, більша частина духовенства відокремилась від неї й почала видавати свій власний орган. В литовськім громадянстві зазначили ся дві головні партії, радикально-демократична та клерикальна. Литовське духовенство з його прихильниками утворило потім „Союз литовських християнських демократів“, програма якого поза спеціальними національно-релігійними жаданнями була подібна до програми російських конститутційних демократів.

З другого боку з групи, що видавала „Дзвін“ в 1895 р., виступили деякі члени й утворили „Литовську Соціалдемократичну Партію“, яка досить скоро увільнилась від польського впливу й почала по 1896 р. видавати журнали лише в литовській мові, а не в двох мовах, литовській і польській, як раніше. Почавши свою працю в містах, Литовська С.-Д. Партія поширила її незабаром і на села.

Біля „Дзвону“ лишили ся згуртованими лише радикали, демократи й націонал-демократи. Крім згаданого голов-

ного органу вони почали видавати ще в 1890 р. для селян „Селянина“, а в 1901 р. ще одну часопись „Новинки“, далеку від усякої політики та присвячену головним чином задоволенню культурних потреб народу. Але й по виході соціалістичних демократів склад партії показав ся за нестрим і вона розколола ся знову. В 1902 р. утворилась радикальніше настроєна „Литовська Демократична Партія“, а в 1905 р. й „Національна Партія Литовців-демократів“ з яскраво означеним національним характером. Одним з головних завдань сеї партії була всестороння охорона прав литовської мови. В тімже 1905 р. утворив ся і близький своїм напрямком до „Литовської Демократичної Партії“ „Селянський Союз Литви“, головною метою якого було бороти ся за землю та волю для безземельного й малоземельного селянства. Своєю програмою та діяльністю Литовський Селянський Союз був дуже подібний до відомого „Українського Селянського Союзу“. Подібно-ж до відповідної української фахової організації був і „Союз учителів-Литовців“, головний осередок діяльності якого був у сувальській губернії. З головних жадань сього „Союзу“ треба зазначити домагання націоналізації всіх шкіл і університету у Вільні, а з точок політичної програми домагання автономії Литви.

В початку 1906 р. „Литовська Демократична Партія“ перетворилась в „Партію демократів Литви“, себто чисто національну засаду в ній замінено національно-територіальною. Сфера діяльності партії поширилась на таким робом на всі нації, що заселяють литовську територію. В програму сеї партії прийнято постулат „вільної незалежної Литви“, що був кінцевим домаганням майже всіх литовських партій. В програмі-ж на ближший час стояло лише домагання широкій демократичній автономії для етнографічної Литви з соймом у Вільні, вибраним на основі загального виборчого права. Сей сойм мусів би мати й право перевести а г р а н у р е ф о р м у в напрямі сконфіскування приватної земельної власності. Підчеркуємо се домагання Литовців щодо їх національного сойму не лише тому, що подібне-ж домагання виставили й українські партії в Державній Думі, а й тому, бо воно показує, що інші нації Росії мали так само мало довіря до центрального російського правительства, як і Українці, й не мали найменшого бажання дати йому право розпоряджувати ся їх землями.

Литовська соціал-демократична партія також змінила чисто національну засаду на національно-територіальну й мала також у своїй програмі жадання самостійної Литви, яку соціалні демократи уявляли собі в формі „литовської демократичної республіки“ з соймом у Вільні, полученій на федеративних основах з сусідніми країнами. Загалом же ся партія була розвинена досить слабо, головним чином тому, що сільські робітники були темні, промисел на Литві нерозвинений, а до тогож робітництво масами виселявало ся до Америки.

До визвольного руху в Росії Литовці були підготовані ліпше від Українців. Вже в 1904 р. по цілій Литві по селах і містах почали ся збори, спочатку тайні, а потім відкриті, на котрих обговорювали місцеві й загально-народні потреби та приймали відповідні резолюції. Обговорені справи переносили ся пізніше на звичайні волосні та громадські збори й постанови переводили ся в життє органи місцевого самоуправ без особливого дозволу російського правительства.

В падолісті 1905 р. відбув ся у Вільні величезний зїзд Литовців, який народ назвав Великим Віленським Соймом. На сей зїзд явилось самих делегатів від громад, волостей і сіл понад 1000 людей а разом з гостями понад 2000. Своє політичне становище супроти Росії Литовці означили в тім змислі, що царське правительство є найгіршим ворогом Литовців і інших поневолених націй Росії, против якого всі повинні солідарно повестати.

З постанов зїзду найбільш цікавим являєть ся домагання автономії для етнографічної території Литовців і тих окраїн, котрі з національних, культурних і господарських оглядів тяжать до неї.

*) Пор. чч. 132 і 139.

Цікава також і резолюція щодо приєднання сувальської губернії до будучої вільної Литви; в кінцевім уступі сеї резолюції говорить ся: „З огляду на те, що Литовці з сувальської губернії на конгресі у Вільні одногласно признали необхідність співробітництва з Литовцями інших губерній в боротьбі за автономну Литву, конгрес постановив, що Литовців сувальської губернії треба включити в автономну Литву.“ Разом з тим конгрес запропонував досить гострі засоби боротьби за литовську автономію, яких зрештою уживано в революційні часи і в багатьох місцевостях України, а саме: не платити податків, зачинити монополки, не посилати дітей до московських шкіл, бойкотувати волосні суди й інші інституції в губерніях: ковенській, городненській і віленській, не давати салдатів, а як потрібно, то й уладити страйки всіх робітників у містах і по селах.

Далі конгрес постановив, аби урядовою мовою в усіх сільських громадах була литовська мова. Щодо школи стверджено, що дотеперішня школа є лише знаряддєм знищення національності й релігії, тому всі школи треба націоналізувати, всі предмети мають викладати ся в рідній мові, а учителів повинно призначати саме населення.

Дуже гостро висловив ся конгрес і проти польської мови в церкві, жадаючи її заміни литовською мовою.

Після загальних засідань конгресу відбули ся наради окремих груп і партій. Литовське духовенство трьох єпископств зібрало ся на окрему конференцію, ствердило програму партії християнських демократів і прийняло кілька важних постанов щодо націоналізації литовської церкви та повернення їй добр, сконфіскованих російським правительством. Відбула ся також і окрема конференція делегатів селянських громад, в якій взяли участь і члени демократичної та соціал-демократичної партії. Союз литовських учителів скористав з конгресу, щоб виробити на окремій конференції план розвитку литовського шкільництва.

Як дуже постанови зїзду відповідали змаганням народу видно з того, що вони з незвичайною швидкістю розійшли ся по цілій Литві й виборці поручали послам всіх трьох Дум домагати ся автономії Литви.

Російське правительство хоч і не признало конгресу легальними зборами представників литовського народу, але було примушене рахувати ся з загрожуючим настроєм литовського народу й пішло на уступки.

Вже на другий день по конгресі віленський генерал-губернатор Фрезе видав поклик до литовського народу, в яким він признав справедливість деяких домагань Литовців, а головню дозволив на підставі маніфесту з 17 жовтня уживання литовської мови в народніх школах і в громадських управах. Одночасно Литовці дістали й деякі інші полегкості в національнім життю.

В часі виборів до Державної Думи Литовці показали свою політичну зрілість; вони виступали на виборах або цілком самостійно або спільно з демократичними елементами міст, себто з Жидами; ані з Поляками, що ворожо ставили ся до національного відродження Литовців, ані з Москалями вони спільно не виступали. Як в першій, так і в другій Думі Литовці пристали до клубу автономістів. В першій і другій Думі Литовці мали 7 послів; до третьої по зміні виборчого закону вони змогли провести лише 4 своїх послів. Вони належали виключно до демократичних партій, від кадетів до соціальних демократів, але не зважаючи на свою партійну приналежність, в литовських справах все виступали самостійно.

За десять років по здобуттю деяких національних прав литовський народ зробив величезний поступ на шляху свого національного розвитку. По цілій Литві повстали нові школи, гарно збудовані церкви, щадничі каси, захоронки і т. ин. Майже в кожній селянській хаті тепер можна знайти часопись, неграмотних дуже мало, хиба старі люде. Деякі села майже цілком зникли, а нагомисць повстало багато самостійних поодиноких господарств, що розвивають ся, не тиснуци ся й не перешкоджаючи одно другому. А в більших селах і містах відбувають ся литовські вистави, кон-

церти й наукові відчити, тамже повстало багато бібліотек і читалень.

Одною з найбільш характеристичних ознак литовського відродження є буйний розвиток громадських організацій усякого роду. По скасуванню варварських обмежень на Литві розросли ся, як гриби по дощі, товариства наукові, мистецькі, робітничі, студентські, добродійні, товариства тверезости, сільсько-господарські, фахові і т. ин. Литовське товариство народньої освіти „Saule“, що має на цілі засновувати народні школи й підготовлювати для них учителів, має в Ковні власний будинок, що коштує понад 100.000 рублів.

Щоб мати представлення про літературну продукцію Литовців в останніх роках, досить переглянути каталог видавничої фірми Йосифа Завадського; там знаходять ся литовські книжки теологічні, філософічні, історичні, поетичні, драматичні, белетристичні, фізіологічні, фахові і т. д. книжки та часописі, що можуть задоволити всі верстви литовського населення.

Війна принесла Литовцям поки-що може не цілковите рішення їх національної справи, але у всякім разі вже сотворила конкретні основи для цього. Цілу російську Литву зайняли німецькі війська й вона зєднана таким робом з невеликою частиною литовського народу, що живе в межах Прусії.

Світову війну Литовці стрінули, як то видно з попереднього, на досить високім ступні свого національного розвитку. Литовський народ мав уже в початку війни розважливих і освічених мужів, які могли показати йому певний шлях у часі великої боротьби центральних держав проти московської навали. Німці не були Литовцям ані чужим ані ворожим народом; від пруських Литовців у довгі роки російської неволі лила ся на російську Литву жива течія національної свідомости й відродження.

Російська преса поширювала між Литовцями так само старанно, як і між іншими народами Росії, байки про нелюдські насильства й жорстокости Німців, але Литовці призвичаїли ся вірити не російській, а своїй власній пресі, а їх улюблені часописи „Viltis“, „Vienybe“, „Rygos Garsas“ нічого подібного їм не оповідали та заявляли ся лише з білими плямами від конфіскації російської цензури. Так само мало вірили Литовці й російським обіцянкам різних свобод по війні. А до тогож і славязвісна російська господарка в Галичині з варварськими насильствами над Українцями показала Литовцям, чого можна чекати від побідної Росії. Супроти Москалів Литовці так само, як і Українці, поводити ся більш ніж здержливо. Литовці не організували жадних легіонів для боротьби проти Німців, як се робили їх сусіди Лотіши; вони з виїмкою нечисленних осіб зовсім не бажали перемоги Росії; переважаючи більшість Литовців стрінула Німців з радістю яко визвольників з російського ярма. Та частина Литовців, що волею чи неволею лишила ся в межах Росії, захувала ся також супроти Москалів дуже здержливо. Єдина литовська часопись в межах Росії, петербурзька „Lietuvin Balsas“, показувала так само мало спочуття Москалям з нагоди російських поразок і побід, як і московська „Украинская Жизнь“, і займала ся виключно литовськими національними справами та питаннями будучої долі литовського народу. Російські залицяння до литовських утікачів не робили особливого вражіння на Литовців. Піддержання литовських втікачів грішми та добродійними уладженнями, перенесення литовських гімназій, семинарів і жіночих прогімназій в різні міста Росії і т. ин. не могли примусити Литовців в кілька місяців забути все те лихо, яке Москалі на протязі довгих років завдавали литовському народови. Щоб привернути всеж Литовців на свій бік, російське правительство зважило ся на крайній крок і запропонувало їм наприкінці минулого року національну автономію. Члена Державної Думи, адвоката Ічкаса, покликали до головної квартири до царя, де йому заявили, що Литва має дістати широку автономію та що її основою має бути проект, вироблений і поданий правительству литовськими націоналістами. Але ціна російських обіцянок була вже добре відома Литовцям і навіть пропозиція автономії не поліпшила помітно ли-

товсько-російських відносин. Як мало довіря мало російське правительство до Литовців, видно хочби з того, що їм не по зволили утворити загально-національної організації, яка мала обіймати в собі всі литовські запомогові й добродійні товариства.

Як мало вірили Литовці російському правительству, видно і з заяви одного з головних політичних литовських діячів, посла Булата в Думі, який в свій час мав відвагу сказати, що заява поневолених націй Росії до Вільсона містить в собі само лише правду.

Таким робом війна не розбила Литовців так, як Поляків, на два ворожі табори. Національна політика Литовців по сей і той бік кордону, утвореного лініями ворожих військ, лишилася єдиною й суцільною. І ті Литовці, що лишилися в межах Росії, жадаючи автономії від Росії, в душі певно сподівалися дістати її від Німців. Литовці надто добре знали Росію, щоб вірити в її перемогу.

В сучасній війні Литовці щасливіші від Українців не лише тому, що їх територія вже увільнена від Росії, а й тому, що литовська справа в Німеччині відразу зробилася ясною і недвозначною. Военна й політична ситуація у великій мірі причинилися до того, що тисячі Литовців у межах Пруссії прислужилися більше до правильного поставлення й розв'язки литовської справи ніж мільйони Українців у межах Австро-Угорщини до рішення українського питання.

Політичні заступники литовського народу в Пруссії багато зробили для популяризації литовської справи в Німеччині. Між ними треба на першій місці зазначити посла до пруської палати послів, д-ра Гайгалата, що словом і пером боронив литовської справи. Поруч з ним висунув цілий ряд письменників і публіцистів в обороні потреб і прав литовського народу: письменник Юрій Шемайтис, Казимир Брунавістис, Аксель Рінке і т. ін. Найбільші німецькі часописи відкрили гостинно свої шпальти для освідлення литовської справи. Таким робом в Німеччині в часі війни розвинулася велика література про Литву й Литовців, яка без сумніву значно допомогла німецькому громадянству й правительству зайняти відповідну позицію в литовській справі.

З боку політичних противників Литовців, Поляків, не бракувало, очевидно, старань представити литовську справу з польської точки погляду. Для цього у Поляків були вже трафарети, добре випробовані в противукраїнських походах. В польським представленню Литовці були навіть не нацією, а купкою „литвоманів“, Литва представляла себе споконвічною польською землею з незначною меншістю литовських темних селян, яких лише Поляки й польська культура урятували від цілковитого змосковщення і т. д.; польська ж опіка над Литовцями, як представляють її писання, являлася єдиною запорукою литовської лояльності супроти Німців. Особливою заістю в сих прогитовських виступах відзначився „німецький“ професор, Поляк А. Брікнер, добре відомий зі своїх противукраїнських памфлетів, і дістав кілька разів цілком належну відповідь від згаданого вище посла Гайгалата.

Непогамовані виступи Поляків проти Литовців причинилися не до затемнення литовської справи в Німеччині, а лише до вияснення литовсько-польських відносин. І ці відносини для Німців цілком ясні. В збірнику „Кольос на глиняних ногах“ писав А. Рінке: „Відколи Литовець пізнав, хто він властиво є, зрозумів він одночасно, що він мусить побороти двох ворогів, коли хоче лишитися тим, чим він є, — Москаля й Поляка. Коли треба було пірвати російські кайдани, то також потрібно було скинути польську форму, в яку його всаджено; бо й те й друге було для нього чужим і ворожим. І се польсько-литовське противенство є неменш запекле ніж ворожнеча між Литовцями й Москалями. Потреба Литовців відокремитися від Поляків і всього польського причинилася до того, що Литовець, оскільки він себе почуває таким, ненавидить ту добу історії свого народу, в яку його вітчизна була політично получена з Польшею, саме наслідком довершеної тоді польонізації Литовців; а тому він ні в яким разі і не бажає собі повороту тих часів. Коли-ж Литовець дійшов до такої свідомості — а до неї доходить кожний, що почуває себе Литовцем, — то він бажає на будуче

для себе та свого народу не надій минулого часу, яких не здійснити, а лише мирної праці без перешкод з боку російських насильників і польських баламутів. І се він повинен мати під німецькою владою.“

Що Німці добре поінформовані про істоту литовсько-польських відносин, показують напр. статі в такому поважнім німецьким дневнику, як „Frankfurter Zeitung“. Про положення литовського населення навіть в часі російського панування говорить ся в числі з 18 лютого 1916 р.: „Старі люде, що ходили ще до польської школи, оповідають, що ученики, які осмілювалися в школі чи поза школою говорити в осоружній литовській мові, діставали на груди таблицю з написом, з якого сміяла ся ціла школа.“

В тійже самій статі говорить ся і про польонізаційну політику в церкві на Литві. „Де лише було можна, заступали проповіді в литовській мові польськими. А де цього не можна було зробити, там фанатизована юрба під проводом польських священників старала ся скандалами та насильствами перешкодити литовському богослуженню.“

З аналізи литовсько-польських відносин німецькі політики дуже легко могли прийти до висновку, який висловив наприкінці своєї статі Аксель Рінке, а саме: „Литовська інтелігенція чесно привітала нас як визвольників і вона буде так довго держати ся цього переконання, доки буде бачити, що Німець міг не лише прогнати Москаля в напрямі до Азії, а і є в силі оборонити Литовця від польських заборчих спроб.“

Щире бажання виконати се останнє з зазначених завдань яскраво помітно у всіх заходах Німеччини щодо Литви. Коли раз в однім офіційнім німецьким донесенню Вільну названо через помилку „перлиною Польщі“, то на се віленські Литовці відповіли таким голосом обурення, що його почули і в Німеччині. Але такі помилки Німцям трапляють ся дуже рідко. Не лише Вільну, а й сувальську губернію, яку Москалі полишили в межах Польського Королівства, виділили Німці з варшавського генерал-губернаторства яко національну литовську територію.

Правда, щодо Литви не видано таких історичних актів, як проклямування самостійності Польського Королівства, але се можна пояснити й тим, що будучі державні відносини Литви до Німеччини будуть у великій мірі іншими ніж Польщі до Німеччини. В силі лишається у всяким разі історична заява Бетмана Гольвега, що земель від Балтійського моря аж до волинських болот не повернуть осередні держави Росії. З другого боку теперішнє адміністративне відокремлення Литви від Польщі та воля національного розвитку Литовців в окупованій території показують, що Литви не мають получити з самостійною Польшею. Теперішні відносини на Литві й численні голоси німецької преси дозволяють зробити припущення, що Литовці дістануть потрібну для їх національного розвитку автономію під владою Німеччини.

Українці не такі щасливі, як Литовці, вони не забезпечені ані з російського, ані з польського боку. Але український народ щиро бажає ліпшої будуччини Литовцям, з якими він в спільній державній організмі пережив одну з славніших епох своєї історії. Увільнивши Литву з російського ярма, центральна Європа матиме оборонний вал супроти Росії лише на своїм північній кордоні; забезпечити-ж себе від Росії на цілім просторі від Балтійського до Чорного моря може союз держав середньої Європи, лише увільнивши всі ті землі, які колись входили в склад Великого Литовсько-українського Князівства.

М. Троцький.

Старі українські пісні про сусідство України з Московщиною.

(Продовження)*.

Полтавський погром.

Так само не пощастило тим Запорожцям, що з отаманом Гордієнком пристали до українських козаків під Мазе-

* Пор. чч. 138 і 139.

пою. Тут поспевав справу шведський король, бо не зробив так, як йому радив розумний Мазепа. Через те, що Шведи замість іти на Москву, як казав Мазепа, прийшли на Україну, Москалі звалялись великою силою на Україну й не дали Мазепі зібрати до купи всіх козацьких військ. В бою під Полтавою Москалі розбили Шведів і наших. Недобитки Шведів, Мазепиних козаків і Запорожців з кошовим Гордієнком утікли до Бендерів, в Молдаву, що тоді належала до турецького султана. Про полтавський бій наші козаки співали:

Запорожці-небожата, пшениця не жата!
 Ой, підіте, оглядіте, пшеницю зіжніте!
 — Ой, хоч підем оглядати, не будемо жати!
 Похвалялись Запорожці Полтаву узяти...
 Вранці вони рано вставали, добрих коней сіддали,
 А до вечера Запорожці всі в полон попали!
 Хвалили ся Запорожці Полтави дістати...
 Ще Полтави не дістали, а вже Швед іздав ся,
 На бідную головоньку кошовий зістав ся.
 Ой, умерла в кошового старенькая мати,*
 Ой, нікому кошовому порадоньки дати.
 Хвалили ся Запорожці, та із Січи йдуци:
 — Що будем носить жупани, з китайки онучі!
 Казав еси, Гордієнко, що славонька буде...
 — Будем, брате, поли драти та плечі латати!
 Наорали, насіяли, та нікому жати;
 Пішли Запорожці в Молдаву лежати.
 „Ой, полети, галко, на Січ рибу їсти,
 „Ой, принеси, галко, від кошового вісти.
 — „Та вже мені не літати на Дніпр рибу їсти,
 — „Та вже мені не носити від кошового вісти.

Всіх тих козаків, що були при Мазепі, але по полтавським бою не встигли втекти разом з Мазепою, Москалі виводлювали й мордували. Згадку про се переслідування „Мазепинців“ лишила отся пісня:

Нещасливий козаченько, без долі вродив ся...
 Взяли його в неволенку, він сльозами вмив ся.
 А узявши в неволенку, забили в кайдани,
 А забивши у кайдани, ведуть перед пани.
 Та летить орел сизий і сів на бучині...
 Плаче, плаче козаченько по своїй причині.
 Чом калині не хилить ся, коли вітер віє,
 Як козаку не журить ся, що серденько мліє?
 Погоріли степи-поля, пусті балки стали,
 А вже наші зтяжники** в зимовниках стали.
 Ворскла річка-невеличка, тече вода стиха...
 Ой, хто не був у Полтаві, той не знає лиха.
 Ой, іде вже гусарія, заблиснула списа...
 Утікайте зтяжники, бо буде вам лихо!
 Ой, ви Запорожці, ой, ви молодці!
 Повдавались один в одного, як брати рідні!
 „А де-ж ваші, Запорожці, вороні коні?
 — Наші коні в царя на припоні, а ми у неволі!
 „Де-ж ваші, панове молодці, та срібні узди?
 — Наші узди в царя на занузді, а ми самі в нужді!
 „Ой, де-ж ваші, Запорожці, золоті pistols?
 — Наші pistols в царя на престолі, а ми у неволі!
 „А де-ж ваші, славні молодці, ясененькі списи?
 — Наші списи у батюшки на стрісі, ми самі у лісі!
 „Ой, ви Запорожці, ви молодці, а де-ж ваші луки?
 — Наші луки забрали гайдуки, самі-ж ми в розлуки?
 „Гей Запорожці, славні молодці, де ваші жупани?
 — Наші жупани позносили пани, самі-ж ми пропали!
 „Ой, де-ж ваші, панове молодці, чоботи-сапьянці?
 — Наші сапьянці забрали Гетьманці в неділеньку вранці!
 „Ой, де-ж ваше, Запорожці, хоробре лицарство?
 — Наше лицарство пропало для царства...
 — Наша воля по тім боці моря... така наша доля!

* „Старенькая мати“, що „умерла“, се зруйнована Січ.

** Зтяжники — головна часть Мазепиного війська, себто ті козаки, що „зтягали ся“ постійно в нім служити.

Побиті під Полтавою козаки вже тоді зміркували, що Москалі, винищивши козацтво, рішили українську й запорозьку землю роздати московським панам. Але козаки ще надіяли ся, що шведський король таки подужає Москалів і відбере від московських панів Запорожжя. Тому то козаки співали:

Ще не світ, ще не світ та ще не світає,
 Хитрий Москаль запорозьку землю обїздає.
 Ой, обїхав Запорожжя, став степ межувати,
 Став городи, панські слободи по річках сажати.
 Обсадивши панські слободи, — не будуть владіти,
 Очистить кріль* Україну по саму лінію!*

По зруйнуванню Січи Москалями недобитки Запорожців не хотіли жити на Запорожжю під Москалем. Вони втікли в Крим, де татарський хан дозволив їм закласти нову Січ в Олешках над Дніпровим лиманом. На Запорожжя вони вернули тільки тоді (1733 р.), коли царський уряд прирік, що Москва буде шанувати старі права Запорожжя.

Вернувши з Криму на Запорожжя, Запорожці побудували в 1734 р. нову Січ між ріками Підпільною й Базавлуком. Що Запорожцям в Криму під татарською зверхністю жило ся ліпше ніж тим козакам, що лишили ся під Москалем, доказом сього згаданій вже раз угорі рапорт московського фельдмаршала Мініха.

Як Москва помагала Ляхам против українських гайдамаків?

В правобережній Україні, котру Москва була відступила Польщі, осіло тимчасом знову багато нашого народу. Сей народ збунтував ся проти польських панів. Отсі бунтівники називали ся гайдамаками. Було се між 1750 і 1768 роками. Запорожські козаки помагали гайдамакам, бо хотіли правобережну Україну увільнити зпід польського панування.

Саме той бунт дав Москалям нагоду, щоб з нашого народу й з нашого козацтва як найбільше випустити крові. Самі Москалі цькували зразу, щоб до гайдамаків пристало як найбільше селян, обіцюючи через попів, що царяца поможє селянам. Коли-ж майже весь наш народ на Правобережжю збунтував ся проти Польщі й коли більша часть Запорожців пристала до гайдамаків, тоді Москалі зміркували, що з сього бунту готова вирости нова українська сила, й тому злучили ся з Польщею проти гайдамаків і козаків. Москалі нападали зрадою на гайдамаків, вирізували їх або ловили і скованих передавали Ляхам на муки. Так Москалі знову зрадили наш народ і підступом вирізували та вигубили багато нашого козацтва.

Про се є така пісня:

Ой, хвалив ся батько Швачка,* до Хвастова йдуци:
 „Будем драти, гей, молодці, з китайки онучі!
 На козаченьків на молоденьких пригодонька стала:
 „Ой, у середу у обіді їх Москва забрала.
 Ой, як крикнув батько Швачка: „із коней до долу!
 „Ой, не даймось, молодці, в тяжкую неволю!
 А Москалі недурні, розуму набрали,
 Насамперед батька Швачку з осаулою звязали.
 Побрали всіх, попарували по два до купочки,
 Зглядають ся на себе, як сизі голубочки.
 Забрали, попарували, як голуби в парці,
 Засмутилась Україна, як сонечко в хмарці.
 Отамана з осаулою до купи звязали,
 Забрали та повязали, на вози поклали.
 Повезли батька Швачку густими лозами,
 Оглянув ся батько Швачка: „Ой, тут мені горе!
 Ой, вже Швачку осадили в самім ринку в місті.
 Летить галка, летить чорна на Дніпр рибу їсти...

* „Кріль“ — шведський король Карло XII.

** „Лінією“ називала ся тоді межа між Гетьманщиною і Запорожжям, що йшла по річці Орелі.

† Швачка був отаманом одної ватаги Запорожців, що помагали гайдамакам. Того Швачки не треба мішати з другим, що зрадив Україну і пристав до Ляхів.

Пише батько, пише Швачка кошовому листи.
Уже-ж галці, уже-ж чорній на Дніпр не літати,
Ой, вже Швачці від кошового листів не читати!

Що царь наказав своїм Москалям, аби вони помагали
Полякам бити гайдамаків, найліпше показує пісня про
Капніста :

„Коли-ж ті гайдамаки та таке чинять,
„Так післати Капністого, нехай їх припинить!
„Коли-ж ті гайдамаки та таке роблять,
„Так післати Капністого, нехай їх половить!
Ой, наловив два остроги, аж ніде дівати!
Сам поїхав пан Капністий до царя гуляти.

Як Москва другий раз руйнувала Січ?

Безперервними війнами, тяжкими роботами, засланнями й мордуваннем Москва так винищила українське козацтво, що в 1764 р. зважила ся цілком скасувати гетьманство та всі права України й українського козацтва. Вже тоді багато козацьких земель на Україні було в руках московських панів, а народ закріпощено в панщину. Та востало ся ще вільне Запороже, куди втікали з України ті люде, що не хотіли бути кріпаками московських панів. Тому Москалі задумали дістати Запороже в свої руки, щоб закріпощені Українці не мали куди тікати з московської неволі.

Найбільше-ж Москва бояла ся, щоб Запороже, скрипивши ся, не зробило бунту на Україні проти Москви, так, як то колись за Хмельницького стало ся проти Польщі. Як довго Запороже було вільне, як довго на Запорожю була козацька армія, так довго ні царі ні московські пани на Україні не могли спокійно спати. З усіх тих причин Москалі рішили ся винищити запорозьке козацтво. Дня 4 червня 1775 р. московський генерал Текелі дістав тайний наказ напасти на Запороже й обсадити всі головні оселі. В ночі з середи на четвер Зеленого тижня Текелі з своїм військом став неждано коло Січі. Січовики не надіяли ся ніякого нападу, тож Москалям нетяжко було опанувати Січ. Коли козаки в головнім коші пробудили ся, вся Січ за кошем, всі шанці, гармати й судна на ріці вже були в руках Москалів. Козаки гадали боронити ся, але отаман Кальнишевський, бачучи, що вже ніяка оборона не може, велів дати спокій. Москалі кинули ся рабувати. В січовій церкві вирубали царські ворота, виковані з чистого срібла. З образів зривали шати й привіски. Запорозьку старшину Москалі арештували. Бачучи, що Січ пропала та що над Запорожем буде панувати Москаль, Запорожці рішили ся покинути рідний край і просити для себе землі в Турка.

Запорожці проплили чайками до Акерману й вислали до турецького султана 40 людей, по козакови від курія. Султан дав Запорожцям землю на Дунаю, дозволив їм там жити так, як вони досі жили на Запорожю. За сю землю й за волю зобовязали ся Запорожці помагати султанови тоді, як він буде кого воювати.

Про друге зруйнування Січі Москалями, про мандрівку Запорожців до Туреччини й про умову з Турком zostали ся такі пісні :

Світ великий, край далекий, та ніде прожити :
Славне військо запорозьке хотять погубити.
Ой, цариця загадала, а Грицько* порайв,
Щоб зігнати Запорожців та аж до Дунаю.
Ой, в суботу у полудне Москва наступила,
А в неділю до схід сонця ляґери розбила.
Ой, із Низу і з Лиману вітер повиває,
Авжеж Москва нашу Січу кругом обступає.
Вжеж на ріцці Базавлуці і Москалі стали,
Славні-ж хлопці Запорожці пили та гуляли.
Гей, облягла, обступила да в город вступила,
Московськими знаменами город закрasila.
Запорозькі отамани, як орли, літали,

* „Грицько“ се Григорій Патьомкін, найстарший міністер і полюбивний цариці Катерини II.

Свого батька кошового вірненько благали :

„Позволь, батьку-отамане, нам на башті стати,
„Неодному генералу голову з пліч зняти!
„Москва стане із штихами, а ми з кулаками,
„Щоби слава не пропала поміж козаками!“
А Москалі не дримали, запас одбирали...
А російські генерали церков грабували.
Кругом церкви січової караулом стали,
Священнику Владимиру служити не дали.
Беруть срібло, беруть золото, воскові свічі,
Ой, заплакав пан кошовий з старшиною в Січи.
Ой, зійшов же пан кошовий та на круту гору ;
— Не руйнуйте, люде добрі, хоч Божого дому!
Вжеж вступила одна дивізія серед самої Січі,
Взяла-ж вона всі гармати, козацькі здобичи.
Ой, крикнув Кальнищ, кошовий, да стоячи серед церкви :
— Прибирайтесь, Запорожці, так, якби і к' смерті!
Ой, крикнув же та кошовий, да стоячи на дзвіниці :
— Відкидайте, Запорожці, списи і рушниці!
Пливе щука з Кременчука, розбита із лука...
„Ой, тепер же, наш кошовий, з тобою розлука...
„Ходім, братя Запорожці, Турчина просити,
„Чи не дасть нам землі в себе, щоб віку дожити.
Пішли славні Запорожці, не з добра — з печали,
Ой, напняли паруси, за Дунай махали.
Пустили ся Запорожці через море дубами*,
Як оглянуть ся до Січі, вмивають ся сльозами.
Прийшли до Турчина та й вклонились низько :
„Дай же нам землю та й коло границі близько!
Чорна хмара наступає, либонь дощик буде!
Вжеж нашого Запорожа до віку не буде!
Бо цариця, суча мати, напуст напустила,
Славне військо запорозьке та й занастила!

А инша пісня така :

Тепер наші Запорожці в великому жалю...
Не знали кому вклонити ся та котрому царю.
— „Поклонили ся-б восточному, той нас не приймає,
— „Ходімо ми до Турчифа, той нас добре знає.
„Ти турецький царю, змилуй ся над нами,
„Прийми нас в свою землю з всіма куріями!
— Ой, радже-ж я, Запорожці, вам волю вчинити,
— Коли-ж все мені будете зміну робити!
„Не будемо, турецький царю, тобі зміни робити,
„Присягне нас сорок тисяч вірно тобі служити!

Коли Москалі здобули Січ, вони скували січову старшину й відставили до Петербурга. З Петербурга вивезли отамана Кальнишевського на Біле море, до монастиря на Соловецькім острові. Там він помер в 1803 р. Суддю Павла Головатого й писаря Глобу Москалі держали до смерти на Сибірі. Запорожці не знали, що з старшиною стало ся. Вони гадали, що старшина пішла до цариці просити, щоб вона Запороже лишила по старому. Привезені в кайданах до Петербурга дійсно просили царицю, щоб помилувала Запороже. Але се не помогло ; тому-то Запорожці співали :

„Ой, встань, батьку, ой, встань, Петре,* кличуть тебе люде.
„Та підемо до цариці, по старому буде.
„Ой, ходімо до столиці прохати цариці,
„Нехай же нам Січ приверне по прежні границі.
Тече річка невеличка, промиває кручі...
Ой, заплакав пан кошовий, до цариці йдучи.
А Москалі вражі сини, не гаразд вчинили...
Глобу писаря й Головку в кайдани забили.
„О! тепер ми діждались лихої години...
„За що взяли степ великий, з батька десятину?!
Устань, Зинов*, з того світа, просять тебе люде...
Ой, як підеш на Вкраїну, по старому буде.
Ой, піди-ж ти до столиці прохати цариці,

* Великі човни.

* Петро Кальнишевський — останній кошовий Січі.

* Зинов — Богдан Зиновій Хмельницький.

Чи не вступить вона землі по прежні границі?
 Чи не зверне степи, поля з всіма клейнодами?*

Чи не зверне наші землі з темними лугами!
 „Не на те-ж я, Запорожці, Москаля наслала,
 „Щоб вам степи, луги й землі назад повертала!
 „Не на те я, Запорожці, Січ розруйнувала,
 „Щоб назад вам степи, поля, клейноди вертала!

А друга пісня така:

Текла річка ізпід саду та й упала в кручі...
 Заплакав же пан кошовий, до цариці йдучи.
 Текла річка, невеличка, заросла лозами,
 Заплакав же пан кошовий дрібними сльозами!
 „Світ великий, ти царице, і всім ти владаєш,
 „А вжеж ти нас, Запорожців, з місця споміщаєш...
 „Та вжеж ти тих вражих панів та все награждаєш!
 Летить крячок по той бочок та, летячи, криче;
 Усе військо запорозьке об Кальнишу плаче.
 Летить крячок по той бочок, де взяв ся шуліка,
 Ой, не буде Січи-города од нині до віка!
 Ой, покрилось Запороже густими лозами,
 Не повернем щастя-долі гіркими сльозами.

Як лиш Москалі загорнули Запороже, став царський уряд запорозькі землі роздавати московським панам, сенаторам і генералам. Як де на Запорожжю ще лишив ся який козак, пани казали, що разом з землею і він належить панам. Цариця давала панам також військо, щоб воно покоряло тих козаків, котрі панів не слухали й не хотіли гнути шиї в ярмо панщини. Тоді люде з Запорожжя утікали на Дунай до тих Запорожців, що вже були під Турком. І про се лишила ся пам'ять в народніх піснях:

Наступила чорна хмара, настала ще й сива...
 Була Польща, була Польща, та й стала Росія!
 Зпід города Лисавета орли вилітали,
 А в городі Лисаветі пани собирались.
 Сенатори, Генерали... думали, гадали,
 Якби то ім запорозькі вольности узяти,
 Якби нашу запорозьку ім землю забрати?
 Взяли землю запорозьку, самі овладають
 Та до наших Запорожців листи посилають.
 Запорожці, гей, молодці, гаразд тее знали,
 Посідали вороні, під Турка тікали.
 Ой, там за Дунаєм молодець гуляє,
 Молодець гуляє, на той бік гукає:
 „Подай перевозу, хай перевезу ся,
 „На свою Україну хоч раз подивлю ся!
 (Кінець буде).

Вячеслав Будзиновський.

* Клейноди—відзнаки війська запорозького—булава хоругва і т. д.

Юліян Романчук.

Юліян Романчук се найстарший поміж живими визначними український діяч галицької України. Дня 24 лютого розпочав він 76 р. життя. З сього приводу українська преса подала життєписні дані сього українського політика й висловила йому свої бажання всього найкращого на будуче.

Побачив світ у селі Крилосі коло Галича 24 лютого 1842 р., де його батько Семен з міщанської родини був народнім учителем. Школи покінчив у Дулібах коло Стрия, самім Стрию і у Львові. По скінченню філософського виділу став учити зразу в німецькій (від 1863 р.), а потім від 1868 р. в українській гімназії у Львові по 1900 р., коли спенсіонував ся. В 1869 р. галицька красва шкільна рада іменувала Романчука членом комісії до укладання українських шкільних книжок. На сім становищі зайняв він видне місце й між иншим уложив дві українські читанки, а одну переробив для низших гімназійних клас; крім того уложив читанку для четвертої класи народніх шкіл.

Але шкільні мури були для нього за тієні й на полі ширшої народньої праці лишив він нестерті сліди своєї невсипущої праці, енергії й ініціативи. Вже яко студент університету належав до кружка тих людей, що під впливом українського письменства російської України, а в першій мірі Шевченка, нараджували ся в старшого українського патріота д-ра Корнила Сушкевича над народніми справами. На загальних зборах „Галицько-руської Матиці“ домагав ся уживання народньої мови у виданнях товариства, а коли „Матиця“ не пішла за сим домаганням його й інших народовців, став одним з членів-основників „Просвіти“ в 1868 р. У „Просвіті“ працював довгі літа яко член виділу, як укладчик і редактор книжечок і календарів, яко голова товариства від 1896 до 1906 р., вкінці яко високо заслужений редактор бібліотеки „Просвіти“ українських класиків, на жаль під назвою „Руска письменність“, яка або безумовно чужа для кожного російського Українця і молодого покоління австрійських Українців або що инше означає в їх розумінню. У сій бібліотеці вийшло збірне видання творів між иншим Івана Котляревського, Петра Гулака-Артемовського, Евгена Гребінки, Григорія Квітки, Тараса Шевченка, Амвросія Метлинського, Миколи Костомарова, Леоніда Глібова, Панька Куліша, Олекси Стороженка, Степана Руданського і т. д. За заслуги в „Просвіті“ став її почесним членом. Крім того Романчук се одинокий нині живий з дійсних членів основників „Товариства ім. Шевченка“ у Львові (в 1873 р.), тепер він також дійсний член зреформованого „Наукового Тов. ім. Ш.“.

Від 1873 до 1878 р. редагував „Правду“, а від 1879 до 1887 р. часопись для народу „Батьківщина“. Перші річники сеї часописи, дуже добре редаговані, належать до найкращих плодів української журналістики в Галичині. А коли в 1880 р. стало виходити „Діло“, Романчук і був засновником сеї часописи і в ріжних часах співробітником, а деколи й заступником редактора.

Окрема й визначна область діяльності Романчука — політична. В 1883 р. при виборах до сойму вийшов як один з 9 незалежних українських послів і звернув на себе увагу своєю промовою в соймі, в котрій висловив недовіре Українців до польської соймової більшости й до польських виборів до сойму. Найважніші внесення Юліяна Романчука в тих часах були в справі українських народніх і середніх шкіл та й охорони селянства від шкід і звірини. Наслідком першого заложено в 1888 р. першу українську гімназію поза Львовом — у Перемишлі. В 1885 р. осягнув своїм домаганням, що галицький намісник і краєвий маршалок промовляють у соймі не тільки по польськи, але й по українськи.

В 1884 р. уладив перше повітове народнє віче в Долині, в 1885 р. дав почин до заложення політичного товариства „Народна Рада“. При нових виборах до сойму, хоч їх переводив намісник гр. Казимир Бадені, вийшов знову послом з Калуцини і став головою тодішнього українського соймового клубу. Зараз на початку сесії нового сойму вніс інтерпеляцію у справі ворожого системи правительства супроти нашого народу. Дня 25 падолиста 1890 р. виступив з промовою у соймі, що уважаєть ся проголошенням польсько-української угоди, так званої „нової ери“. Одначе швидко завернув з манівців. При виборах до парламенту в 1891 р. вийшов послом з округи Бібрка—Долина—Калуш.

В 1899 р. дав почин і був одним з основників української національно-демократичної партії в Галичині. В 1900 р. вийшов послом до парламенту з своєї давньої округи і став на чолі українських опозиційних послів. На сей час (1902 р.) припадає і його німецька брошура „Українці і їх противники в Галичині“ у відповідь на брошуру д-ра Ст. Смольки „Українці і їх прихильники в Берліні“. В 1903 р. був одним з основників „Ruthenische Revue“. По заведенню загального, рівного, безпосереднього й тайного виборчого права до парламенту вийшов у 1907 р. послом з округи Долина—Рожнітів—Калуш—Войнилів—Солотвина—Надвірна

—Делятин і став провідником української національної репрезентації (до 1910 р.). Відтоді він перший Українець є віцепрезидентом Державної Ради. В 1911 р. знов вийшов послом у своїй окрузі і знову палата послів вибрала його віцепрезидентом.

З родинного життя Романчука треба згадати, що в 1864 р. оженив ся з донькою радника Коцюби, Леонадією, і з того подружжя мав четверо дітей, з яких живий нині тільки секретарь при касаційнім трибуналі у Відні — др. Юліян Романчук. Повдовівши в 1888 р., оженив ся другим раз з сестрою першої жінки—Марією.

В часі війни став головою новозаложеної Культурної Ради у Відні, а по проголошенню маніфестів з 5 падолиста — вибрала його головою утворена під вражінням згаданих актів „Українська Парляментарна Репрезентація“.

В імени Союзу й нашої редакції зложив бажання Ювілятові член президії Маріян Меленевський. Пригадаємо ще тільки, що шановний Ювілят звернув ся з приводу свого свята з зазивом до української суспільности віддати тепер однодушно та згідно свої почування і працю тільки Україні. Сподіваємо ся, що висловимо бажання ширшого загалу, просячи Ювілята списати спомини з свого довгого життя, багатого випадками й великими переминами, на науку грядучим поколінням.

3 поезій У. У. С. Юри Шкрумеляка.

Осінні духи.

*Я бачу, друже, як весна свята
Мов та вдовила по полях рида;
Її красу, тепер пожовкле листя,
Зухвалий вітер нищить і кида
В різне безвістя...*

*Я чую, брате, як пусті ліси
Зітхають важко мов старі батьки;
В їхню госпуду йдуть трівожні слухи,
Що збезчестили всю красу весни —
Осінні духи...*

*Ах, що се? Чуєш? Тамки, у селі
Плачі і зойки рвуть ся голосні,
А над усім така страшна тривога!...
Се плач сиріт по матері-весні,
Що йде до Бога...*

Думка.

*Іду шляхом... Зівяле листе
Конає мовчки й опада,
А туж за мною осінь злобна
Іде і в очі зазира...*

*— Поглянь, говорить, жовте листе
Зостало з давньої краси!
Сухе бадилля ломить вітер —
Давні квітки...*

*На свіжій зелені і цвітах
Ї на всім, чим бавилась весна,
Кладе тавро рука могутня —
Моя, моя...*

*Ї тебе також, один із цвітів,
Що ним весна себе красить, —
Зігне моя сильна правниця —
Звямить, звямить...*

*І щож тобі з любови зостане
І з чару твоїх юних днів?
— Туа в душі... Терпіння в грудях —
І людський нів...*

Воєнна іділля.

*Ясні зорі пливуть — усміхавсь блідий...
А онтам, в тій убогій хатині,
В сльозах тути рида мати ще молода
І молитву проводить дитині...*

*За худібку, за дім, за всіх добрих людей —
І за батька, що десь там воює...
Хай йому Бог все зло відверта від црудей;
Хай він боло ні горя не чує.*

*Так благає з плачем у молитві святій
В пізну нічку на вколійках мати...
Ах, не знав вона, що в хвилині отсій
Йдуть мужеві могилу копати!*

По російській Україні.

(Апровізаційна контрабанда. Заблудили ся 22 вагони муки. Загубило ся 50 тисяч пудів цукру. Власники цукроварень не хотять підвищувати селянам ціни за буряки, але самі домагають ся підвищення ціни на цукор. Нові цукроварні. 50 тисяч робітників-Китайців для Київщини. Недостає хліборобських машин на Волині. Упорядкування евакуації Румунів. Ліквідація коштів будови оборонної лінії за Дніпром. Зріст промислових закладів. Поліція забороняє агітувати за воєнною позичкою).

В Росії всі ламають тепер голови над тим, як налагодити апровізацію армії та цивільного населення в містах і селах, щоб уникнути голоду, який вже починає подекуди зазирати в очі населенню.

Система твердих цін на хліб, яку свого часу завело правительство, збанкрутувала на цілій лінії й привела до нечуваних шахрайств та до повного застою хлібної торгівлі й мукомельного промислу. В місцевостях, де є подостатком хліба, хлібороби зовсім не хотять продавати його по твердих цінах, бо в порівнанню з цінами на інші продукти живности й домашньої потреби, на які нема твердих цін, а ринкова вартість яких пішла нечувано в гору, ціна на хліб дуже низька. Отже всі, хто має хліб на продаж, не спішать ся його позбувати ся, а частійше всього продають тайно, по значно вищих цінах, які установила адміністрація. Про ненормальні відносини в сій області свідчить отся вістка з Чернигова, подана „Русск-им Слов-ом“. — Місто перебуває тяжку мучну кризу. Пшенична мука зникла цілком з ринку. Чернігівські купці та деякі пекарі добувають муку з Київщини. Київські пекарі охоче відступають муку чернігівським, але по значно вищій ціні, замість 21 по 23 рублі за куль. А що вивіз муки з Києва заборонений, чернігівські пекарі добувають її контрабандою, перепачковуючи муку через Дніпро. Цлова сторожа бере по два рублі за куль. Доставка куля возом до Чернигова коштує 5 рублів. Частина контрабандної муки лишаєть ся в Чернигові, де продаєть ся по 45 рублів за куль! Але лихварі незадоволені й сим зиском. Більшу частину київської муки чернігівські контрабандисти посилають до Гомеля, де продають її вже по 58—60 рублів за куль. Чернігівські пекарі зменшили до мінімуму печенне білого хліба. Підприємства, які ще не перестали пекти хліб, примушують покупців годинами стояти в черзі, щоб дістати булку по ціні безмірно вищій від такси. Чернігівський міський голова звернув ся до місцевої адміністрації з просьбою припинити контрабанду, але безуспішно. Санки з мукою ідуть не великими дорогами, а мало відомими сільськими доріжками й зловити їх неможливо.

Ліпшого взірця „управильненого“ обміну продуктами живности мабуть годі найти, особливо в зіставленню з вісткою, поданою „Нов-им Временем“, що на ст. Грушівка в донецькій окрузі несподівано звідкись прибуло 22 вагонів житньої муки. Хто сю муку спровадив, хто її та звідки вислав, ні-

хто нічого не знає. Але муку виграли з вагонів і зложили на складі александровско-грушівської апровізаційної комісії. — Що з сею мукою зроблять, не знати. Невиключене, що є се якась контрабанда, а в с'єм випадку, доки зголосить ся власник, мука може зіпсувати ся, як се завше буває на складах російських залізниць; скорше всього розікрадуть її місцеві „контрабандисти“. В усякім разі ті, для кого спроваджувала ся мука, будуть довго на неї чекати, ось так, як Одеса чекає замовленого цукру.

На замовлення з Одеси вислано туди на розпорядок київської цукрової організації ще в с'єчні с. р. 50 тисяч пудів цукру, але він десь загубив ся в дорозі, так, що в Одесі мусить наступити цукровий голод.

Коли ось так „губить ся“ в дорозі готовий цукор через неупорядковані комунікаційні й торговельні відносини, то не краще стоїть справа і при виробі сього цінного продукту. Тут може ще більше нестачі порядку й організації, а особливо підприємської совісті у підприємців, що не знають меж в одержуванню зисків. Наслідком сього є зменшення продукції цукрових буряків, що грозить зменшенням виробу цукру. С'єй справі присвячують тепер багато уваги й часописи й зацікавлені круги, а навіть правительство. Але чи вийде що з того?

„Южный Край“ доносить, що на Харківщині сильно побоюють ся зменшення площі засіву буряків. Звичайно власники цукроварень роздавали селянам насінне, обов'язуючи їх здавати буряки по згорі умовленій ціні. Власники цукроварень дають тепер селянам по 3 рублі 50 коп. за берковець буряків урожаю з 1917 р., але селяне вважають сю ціну низькою і жадають 5 рублів за берковець. Селяне запевняють, що й ціна хліба в осени 1917 р. буде не низша 3 р. 50 коп. за пуд. Таким робом до умов між цукроварниками й селянами не прийшло й селяне не дістали насіння. Селяне хотіли купити насінне на ринку, але й тут власники цукроварень не дали його.

Газета слушно гадає, що дати насінне селянам повинно харківське Товариство сільського господарства, яке експортує багато насіння до Америки, напр. 1916 р., не зважаючи на всі перешкоди в експортуванню, товариство вислало до Америки понад 200.000 пудів насіння цукрових буряків високої якості. Отже товариство могло б дати селянам потрібне їм бурякове насінне й увільнити їх від примусового закінчення не вигідних умов з власниками цукроварень. Але чи може Товариство послухати сеї поради, коли йому інтереси власників цукроварень напевно лежать ближче на серці ніж інтереси селян!

А може щось допоможе тут інтервенція правительства?

„Новое Время“ доносить з Києва, що туди приїхав міністер хліборобства Ріттіх, аби проводити нарадою, скликаною для означення ціни буряків будучого урожаю. В часі свого першого побуту на Київщині міністер звернув увагу на зменшення площі засіву буряків, особливо на селянських полях. Селяне не хочуть сіяти буряків, бо цукроварники дають за них за малу ціну. Для ширшого вияснення сеї справи міністер закликав на київській нараді представників селянських кредитових товариств, головних доставців буряків, представників сільсько-господарських товариств, арендаторів і приватних земельних власників. — Чи вдало ся міністрови найти способи підвищення ціни за буряки, а тим самим і збільшення площі засіву буряків, не знати. Тимчасом об'єднані в картель власники цукроварень домагають ся підвищення ціни на готовий уже цукор.

При центральній організації доставки цукру, як доносять часописи, відбули ся наради з нагоди нового домагання цукроварників підвищення ціни на цукор. Нарада 20 з'єднаних цукроварень, в тім числі братів Браницких і Потоцьких, звернула ся телеграфічно до міністерств війни, хліборобства й торгівлі та сенатора Дейтріха з жалями, що виріб цукру з буряків, які довозять ся з далеких плянтацій, при теперішніх твердих цінах на цукор приносить цукроварникам страти один до двох рублів на пуді; при переве-

зненню з далеких плянтацій буряки втрачають до 40 відсотків цукру й продукція його з таких буряків руйнує цукроварників. Телеграма цукроварників кінчить ся словами: „Коли не скасуєть ся твердих ціни, ми складаємо з себе відповідальність за можливі труднощі в доставі засобів поживи державі.“ Цукроварники запевняють, що виріб цукру зменшив ся на 40 фунтів з берковця буряків, але тут збрехали, бо як виказала уладжена центральною організацією для доставки цукру анкета, з берковця буряків виробляють 65 фунтів цукру. Не зважаючи на с'є результати анкети, цукроварники жадали збільшення ціни на цукор! Нахабне прошення цукроварників відкинено.

Що власникам цукроварень не так то зле ведеть ся, якби се виходило з їх скарг, про се свідчить обставина, що далі будують ся нові цукроварні. В харківській губернії вбудовано дві нові цукроварні, одну біля стації Лихачево південних залізниць, в маєтку К. Лихачева, а другу в маєтку Неклюдової, у вовчанському повіті. Провктовані акційні товариства для цих цукроварень закладають ся з капіталом трьох і п'ятьох мільйонів рублів!

За границею мають про Росію дуже хибні поняття загальною, а особливо про невичерпальність її людського матеріалу, здатного до праці й до війни. На перебільшенню сили Росії щодо людського матеріалу побудували її союзниці всі свої воєнні рахунки. Здаєть ся, прийдеть ся їм гірко розчарувати ся, бо Росія, що правда, має багато людей, але не може з тими людьми ладу й порядку дати, не може їх раціонально використати. Годі напр. припустити, щоб в Росії була аж така нестача робочих рук, аби треба було Китайців спроваджувати і то цілими десятками тисяч. Ось доносять часописи, що київське губернське земство звернуло ся до правительства з прошенням призначити для потреб київської губернії для весняних сільсько-господарських робіт 50 тисяч Китайців та инородців! — Можна з певністю сказати, що не зважаючи на покликання під оруже якогось десятка мільйонів робочого населення, в Росії знайшло ся б ще кілька мільйонів незужитих раціонально робочих рук. Тільки треба їх знайти й добре їм заплатити. Але певно легше дешевих Китайців спровадити, ніж за власним робітником пошукати й по людськи з ним обходити ся.

Крім нестачі робочих рук війна викликала ще й иншу кризу в сільським господарстві — нестачу хліборобських машин і знарядів, які спроваджувано перед війною переважно з Німеччини й Австрії. Дятого хліборобські круги й земства домагають ся від правительства улекшення довозу хліборобських знарядів з інших заграничних країв, а в с'єй цілі — скасування високого ввозового цла, запровадженого для піддержання „отечественной промышленности“. З таким домаганням віднесло ся до правительства між иншим волинське губернське земство.

Але чи тепер правительству займати ся справами скасування цла на ввіз хліборобських машин з країв, з якими не можна навіть правильно комунікувати ся і від яких не можна діставати в потрібній кількості потрібніших в часі війни річей, напр. муніції і т. ин., коли на карку сидять „хоробрі“ союзники Румуни, яких десь треба діти, коли треба на місці творити засоби воєнної оборони й, руйнуючи для сього своє власне населення, навіть далеко в тилу, якось його заспокоювати?

Доносять часописи, що для упорядкування румунської евакуації утворено окрему евакуаційну комісію з гофмайстром Засядком на чолі. Окремим поїздом перевезено на північ парламент і сенат, члени котрих виїхали до Одеси. Сенат лишаєть ся в Одесі. Для плянової евакуації установить ся спеціальні залізничні лінії: Яси—Одеса—Київ—Петербург. Евакуаційні філії відчинено в Одесі, Херсоні й Роздільній, центральна буде в Петербурзі. — Для приміщення румунських втікачів і на инші військові потреби зарекували військові влади в Одесі численні шкільні будинки, так, що наука в школах мусіла припинити ся.

Нічого дивного, що в Одесі і инших більших містах близько воєнного фронту на широку скалю прак-

тикують ся всякі реквизиції, але трохи дивним покажуть ся, що для оцінки зареєстрованого або знищеного розпорядком властей майна в цілі виплати відшкодувань і для виплат за примусові роботи утворено спеціальну ліквідаційну комісію з обсягом діяльності на Губ. київську, чернігівську, полтавську! Дві останні губернії лежать за Дніпром, київська губернія також далеко від фронту. Що-б же се значило? Длячого явила ся потреба нищити майно, а людей на примусові роботи стягати в полтавській і чернігівській губерніях? Часопись, яка подає сю вістку, нічого більше не пише, бо не вільно. А справа проста. По горлицьким погроми весною 1915 р. Росія готова була опорожнити цілу правобережну Україну й відступити за Дніпро. Длятого почала раптом готовити нову головну оборонну лінію, копати рови, будувати укріплення, дротяні перешкоди і т. ин. аж за Дніпром! Ціле літо 1915 р. вели ся там гарячкові роботи. Зібрано масу народу, плюндровано оселі, нищено поля й огороди і аж тепер утворено ліквідаційну комісію, котра оцінила-б спустошення й працю населення та визначила винагороду.

В звязку з війною Україна збагатила ся численними промисловими заводами. Її се в часті евакуовані заклади з Польщі, переважна-ж часть заводів повстала наново наслідком воєнних потреб. Очевидна річ, що як перед війною, так особливо під час війни майже всі поважніші промислові підприємства на Україні закладають ся чужими людьми й за чужі гроші. Ось і тепер приїхала до Херсону група англійських капіталістів і хоче будувати тут корабельно-машинову фабрику та звернула ся до властей за відступленням землі під будову. Можна припускати, що для такої „патріотичної“ цілі, як корабельно-машинова фабрика, англійські капіталісти дістануть землю навіть даром, особливо, коли не поскуплять ся дати, кому треба, хабаря.

А поняття патріотизму в Росії, особливо серед адміністрації, буває часом дуже дивне. Ось „Утро Росії“ доносить, що в селі Василівським на Харківщині місцевий інспектор для справ дрібного кредиту зібрав селян на нараду, щоб заохотити їх підписувати воєнну позичку, але не міг довести сеї, як каже часопись, патріотичної справи до кінця, бо несподівано зявив ся ісправник, розігнав селян і загрозив карою, колиб нарада далі відбувала ся. Треба було мабуть ісправникови хабаря дати, а тоді напевно він дозволив би агітувати за воєнною позичкою. Тільки хто мав дати сього хабаря?

Політичний огляд.

Найважнійша чергова справа австрійської внутрішньої політики — се доля парламенту. Починаючи від смерти бувшого президента міністрів гр. Штірка питання, коли австрійський парламент буде скликаний, не сходить з порядку. Всі важнійші парламентарні фракції заявили ся за безпроволочним скликанням, теперішнє правительство гр. Клям-Мартініца проголосило, що віднову парламентарного правління уважає за головну й почесну свою задачу... А не зважаючи на се, парламенту не скликають ся!

Чому се так? і хто поносить вину?

Головна причина лежить таки в правительстві. Мало того пустити в світ гарні слова — треба ще волі й заходів перевести слова в діло. Тої волі й заходів правительство не проявляє. Видко, що вигіднійше йому обходити ся без парламенту. Правда, може правительство для свого уславлення покликати ся на становище деяких великих політичних партій. Маємо на думці Німецько-національний Союз. Ся партія робить скликання парламенту залежним від сповнення деяких передпосилок, що відносять ся не до самого парламенту, а до правно-державних і національно-політичних справ. Домагання Союзу йдуть в тім напрямі, щоб німецькому народови забезпечити пануюче становище в державі, щоб поза парламентарною дорогою вивінувати австрійських Німців такими правами, котрі розширили-б

значно впливи німецького елемента не тільки в державі, як цілості, але й в поодиноких краях.

Німецький Союз жадає сповнення сих домагань в позапарламентарній дорозі і то тому, бо не має надії, аби вдало ся перевести се парламентарною ухвалою. Сі свої домагання Союз називає „умовами правильного функціонування парламенту“.

На ділі всі ті річи не мають нічого спільного з правильним функціонуванням парламенту, але Союз так собі рахує: як що правительству справді потрібно парламенту воно згодить ся сповнити домагання Союзу, а так само й партії, особливо славянські: коли їм хочеть ся парламенту, хай згодять ся на наші домагання! З того ясно, що т. зв. „умови правильного функціонування парламенту“ — се нічого иншого, як спроба вимусити на правительстві та славянських парламентарних партіях уступства для німецького елемента.

Якби правительство справді бажало, щоб парламент зійшов ся і працював, то не оглядало ся-б цілком на становище Німецько-національного Союзу. Рішуча постава правительства вибила-б скоро німецьким „союзником“ з голови їх хитро придуманий план вимушення. Адже саме сей Німецько-національний Союз не такий вже твердий в своїх постановах, як на око виглядає. Противно маємо докази, що він задивляючо скоро й легко хилиється туди, куди вітер віє.

Ось приклад. Як справа відокремлення Галичини стояла так, що й корона й правительство бажали як найскорше перевести її, то Німецько-національний Союз горлав на всі заставки за безпроволочним і найдалі йдучим відокремленням. Як при ближшій розгляненню справи відокремлення стали виринати труднощі й сумніви, Союз вставив у своє домагання відокремлення маленьке застереження „при збереженню мілітарних інтересів держави“. Приглянувши ся ближше сьому маленькому застереженню, бачимо, що се дуже широка фіртка!

Бо — при добрій волі чоґо не можна підтягнути під „мілітарні інтереси“ держави? Адже політична адміністрація, будова доріг, залізниця, почта, широка галузь промислу (передовсім нафта!), управа збіжжя, гудівля худоби і т. д. і т. д. все се разом і кожде зокрема служить або може служити мілітарним інтересам держави. Сучасна війна виказала се понад усякий сумнів!

Хоча Союз вже перед кількома місяцями лишив собі таку широку фіртку, то ще не хотів входити в неї. Противно, відокремлення Галичини вставляв ще між „умови правильного функціонування парламенту“ й жадав, аби галицькі послі не брали участі в нарадах парламенту вже таки від найближшої сесії.

Минуло знову кілька тижнів — запал до відокремлення Галичини притих на всіх міродатних місцях, а слідом за тим і в програмі Союзу. Саме на днях Союз оголосив своє становище до сеї справи і в тім оголошенню зникло слово „відокремлення“, а на його місце прийшло „розширення автономії Галичини“; по домаганню, щоб галицьких послів включити з парламенту, й слід застиг, а зате застереження розросли ся нечувано й тепер „автономія Галичини“ має бути так переведена, „щоб не ослабити державної злуки та зберегти мілітарні, господарські, комунікаційні й інші інтереси цілості держави“.

Про цілий сей процес переміни „засадничого“ становища Німецько-національного Союзу заговорили ми ширше з двох причин: 1. бо справа відокремлення Галичини — се наша життєва справа, 2. бо сі факти свідчать, що не так трудно було-б правительству дати собі раду також з „засадничим“ становищем Союзу в справі скликання парламенту, якби правительство мало добру й щиру волю.

Само-ж відокремлення Галичини лунало дуже гучно в німецько-національних і польських кругах тільки так довго, як довго було теоретичним агітаційним гаслом. З хвилиною, як стали думати над способами, формою і змістом відокремлення, виринули справи, на котрих зараз показало

ся, що цілком иншого відокремлення хотять Поляки, а цілком инше готові дати Німці. Через те охота до відокремлення прислабла по обох боках. Абрагамович та інші міродатні Поляки дякують за таке відокремлення, де Поляки були-б „в конфедератці, але без чобіт і штанів“, а Німці знову кажуть: Як маємо давати свої гроші Полякам на штани й чоботи, то нехай Поляки ходять таки в австрійській шапці, а не конфедератці!

Поза німецько-національним Союзом всі инші більші парламентарні фракції заявили ся за безумовним скликанням парламенту. Цікаве те, що німецька християнсько-суспільна парламентарна фракція, хоча нею і Союзом умовлена спільна політична програма й одноцільна тактика, саме в останніх днях прийняла ухвалу, яка жадає безпроволочного й безумовного скликання парламенту. Ще цікавіше, що одна з складових частей Союзу, і то найбільша, „Союз праці“, ухвалила на свою руку вислати депутацію до президента міністрів і жадати безумовного й безпроволочного скликання парламенту!

Не зважаючи на се все, правительство Клям-Мартініца не спить ся! З того ясно, що на парламенті йому не дуже залежить, а становище Німецько-національного Союзу до сеї справи служить йому тільки за вигідну покришку, під яку ховає власну нехить чи страх перед парламентом. Але що в червні вигасають мандати й по приписам конституції треба-б розписати нові вибори, то правительство буде примушене скликати парламент на май, щоб дати йому змогу ухвалити продовження мандатів і вибори відложити на по війні!

У всіх инших воюючих державах парламенти працюють і з свого боку починають ся до полагоди двох найважніших справ, що стоять на дневнім порядку у всіх воюючих державах, а то забезпечення засобів до дальшого ведення війни й засобів до прокормлення населення та достарчення йому всіх инших конечних до життя засобів.

Саме тепер радить німецький парламент. Всі політичні партії з вїмкою соціалдемократичної партійної опозиції ухвалили нові воєнні кредити. Правляча частина соціалдемократичної партії голосувала за кредитом.

Новий воєнний кредит, ухвалений німецьким парламентом, вносить 15 мільярдів марок! Отсе вже восьмий раз німецький парламент ухвалює воєнний кредит. В першій році війни ухвалив два рази по 5 мільярдів марок, в 1915 три рази по 10 мільярдів, в 1916 р. два рази по 12 мільярдів, а сього року перша рата вносить 15 мільярдів. Разом ухвалено досі 79 мільярдів марок!

Розуміть ся, що на покритте сих нових величезних видатків парламент мусить ухвалювати нові податки. І справді ухвалено 1250 мільонів річно нових податків!

Новими податками обтяжено перевіз осіб і річей на залізницях і вуголі. Високість угляного податку вносить 20%, т. з. що $\frac{1}{5}$ часть вартости вугля, ужитого чи в домашній господарці, чи яким небудь фабричним підприємстві, побірає держава яко податок. Ясно, що не власники копалень зі своєї кишені заплатять сей податок, але всі консументи вугля. І дальше тільки той, хто вугля уживає в домашній господарці, заплатит сей податок з власної кишені, хто-ж уживає його у своїй фабриці, той перекине податок на консумента товарів з тої фабрики. Через се подорожжє в першій мірі вуголь, а дальше подорожжіють усі товари, до фабрикації котрих треба вугля, подорожжіють залізниця, електрика, газ і т. д., а так само подорожжє все, що має звязок з ужиттєм угля, — отже навіть пожива в ресторанах, кава в каварнях, вступ до театрів, кін і т. д. Одним словом: новий вугляний податок спаде тягарем на ціле новочасне життя в усіх його проявах, тільки власників копалень угля сей податок безпосередньо не досягне, хоч безпосередньо від них будуть його стягати. Новий вугляний податок принесе скарбови німецької держави коло 500 мільонів марок.

Цікаво, що осередньодержавний союз видає на війну два рази менше гроша ніж почвірне порозумінне. Дотепершні кошти світової війни пожерли вже 300 мільярдів ма-

рок, з того припадає на осередній союз 100 мільярдів, на порозумінне 200!

* * *

Хоч Америка зірвала дипломатичні зносини з Німеччиною і хоча по зірванню зносин звичайно дуже скоро настуває виповідженне війни, президент Вільсон не може й досі зважити ся війну.

Дня 5 марта сходить ся нововибраний конгрес, себто палата репрезентантів і сенат, на перше засідання; тогож дня розпочинає Вільсон новий чотирорічний період своєї президентури. Отському новому конгресови хоче Вільсон віддати рішення: війна, чи мир? Від старого конгресу жадає Вільсон тільки повновласти в двох напрямках: 1) узброїти торговельні кораблі, 2) поробити всі воєнні приготування на суші й морі. Попираючи се домагання, Вільсон заявив, що Америка мусить бути на все готова, але Американці війни не бажують, сам Вільсон не зробить нічого, що мусило-б допровадити до війни, і він має надію, що війну дасть ся виминути, як тільки Німеччина схоче пошанувати право Америки на свободне морепластво та свободну торгівлю.

Дуже на місці зауважує німецький канцлер Бетман-Гольвег у своїй знаменитій промові, виголошеній в Райхстагу 27 лютого, що Америка повинна-б таким самим рішучим способом берегти свободи морепластва й торгівлі та кож супротив Англії та домагати ся, щоб американські кораблі мали свободний доступ не тільки до англійських і французьких пристаней, але й до німецького Гамбурга та Бремен. Якже вона сього не робить, то її невтральність не є без закиду, бо-ж загострену боротьбу підводними суднами спровокувала сама Англія через свою тиранію на морі. Німеччина хоче зломити і зломить сі пута, наложені Англією на цілу морську торгівлю, що не стоїть під англійською флягою. В згаданій промові німецького канцлера замітна є згадка, що Німеччина мусить жадати відшкодування за всі кривди та страти, нанесені їй війною. Перший раз чуємо з уст Німеччини се слово. Недавно ще Німеччина хотіла мирити ся без відшкодування. Противники відкинули се предложение, в своїй лехкодушній завзятости рішили дальше проливати кров і марнувати добра, отже тепер Німеччина, бачучи таку лехкодушну злобу, жадає відшкодування. Що до инших воєнних цілей — то канцлер заявив, що не піде слідами політиків порозуміння і не стане ставляти делєко йдучих цілей. Одинока ціль — забезпечити сильній Німеччині істнування й будучину.

З великим розуміннем річи й щирим теплом для широкх мас народу канцлер говорив про внутрішні реформи. Супроти домагання демократизації внутрішньої політики заявив: „Настав новий час з новим народом. При реформах не може ходити про нагороду для тих мас, що таку знамениту службу видають державі на полях боїв. Нагорода була-б пониженням, ходить про те, щоб у політичній і державній життю найти правильний і правдивий вислів тому, чим є тепер німецький народ.“

До сих слів додає „Arbeiter-Zeitung“ дуже влучну замітку, що треба-б панам Тісі в Угорщині й Клям-Мартініцови в Австрії застановити ся та взяти до серця сі виводи Бетмана.

B. T.

Огляд воєнних подій.

Хоча в минулім тижні не прийшло на жаднім фронті до ширших воєнних подій, все-таки можна було всюди за примітити скріплення артилерійного огню і наступів при помочи мін. Живійша ніж звичайно була також діяльність патруль.

На східнім фронті після кількадевньої лагідної погоди настали від 23 лютого с. р. знову значні морози. Температура останніх днів хитала ся між 25—38 ступнів (в околиці Припяти 38, на Волині й у східній Галичині 25—28 ступнів). Не дивлячи ся на се, розвідча діяльність дрібних відділів була з обох сторін дуже жива. Дрібні бої вели ся майже на тих самих точках, що в попередніх тижнях.

В області армії арх. Йосифа прийшло до більшої бойової діяльності дня 24 лютого с. р. в лісистій області Татарського провалу. Після сильного 7-годинного огню артилерії наступали Росіяне з великим завзяттям против австрійських становищ, однак мусіли завернути з великими стразами. Тільки один відділ вбився вклином в позиції Австрійців, але і його викинено незабаром при помочи протинасту. У вечері були всі позиції знову в руках Австрійців. Зрештою на сім фронті приходило тільки до незначних підприємств з обох сторін.

На румунських фронтах стало знову дещо живіше. Від 23 лютого с. р. стоїть кілька ліній союзних військ під огнем російської артилерії. Поки-що Росіяне не зачинали своїх наступів. Тільки у відтинку Серету й коло гирла Буцеу пробували вони посунути ся вперед в силі кількох сотень, однак сей наступ не міг навіть розвинути ся, бо вже в зародку розбила його німецька артилерія.

На західнім фронті всяку більшу бойову акцію здержувала неясна погода. На фронтах Артоа, Анкр і Сомми французько-англійські розвідні відділи виявляли невеликий рух, однак мусіли кожним разом завертати на головні лінії. Проби наступів не повели ся. Тільки над Анкром мусіли Німці опорознити кілька передових ліній. В області на полудне від Арментієр вдер ся один англійський курінь в другу німецьку лінію, однак мусів по завзятій боротьбі, що коштувала немало жертв, відступити назад. На інших частях західного фронту було доволі спокійно.

Що торкаєть ся італійського фронту, на нім приходило з обох сторін до численних, хоч незначних стріч передових відділів. Навіть в покритих снігом тирольських горах діяльність патруль була жива. В області Гориції пробували Італійці знову наступати. Три італійські сотні заатакували австрійські позиції під Вергойбою, однак перехресний огонь артилерії змусив їх відступити. Італійці завернули, лишаючи на побоєвищі убитих і ранених і дещо воєнного матеріалу.

На македонсько-албанському фронті не скоїло ся нічого важного. Відокремлені дрібні стрічі передових відділів не змогли змінити в ніч загального положення. Англійці пробували знову наблизити ся до німецьких ліній на схід від Вардара, однак безуспішно. Їх відкинено ручними гранатами. В області озера Дойран була жива діяльність артилерії; боїв піхоти тут не було. Від довшого часу не було нічого чути про останки сербської армії, яка знаходиться в рядах мішаної балканської армії ген. Сарая. Тепер доносять часописі, що командант сербської „солунської“ армії іменованій маршалком.

З турецьких фронтів наспіли тільки скупі вістки. Найважливішою воєнною подією останніх днів являється здобуття Англіянами кріпости Кут-ель-Амара, яку вважають ключем до Багдаду.

Загострення війни підводними суднами даєть ся вже добре в знаки державам порозуміння. Всі вони зачинають відчувати недостачу дозову, а Росія відтята до того від всяких звязей з заходом. Свою пошту до Англії й Франції мусить вона тепер висилати через Владивосток і Америку. Успіхи підводних суден зростають. В січні затоплено загальною 440.000 тон; се було ще перед заповідженням загостреної війни підводними суднами. По дотеперішнім звісткам за перших 20 днів лютого затоплено не менше пів мільона тон. Загалом Німці затоплюють всякі можливі кораблі. В останніх днях сторпедували вони великий англійський пасажирський корабель „Ляконія“. Досі не чути нічого про затоплення або знищення хочби одного німецького підводного судна. Німці топлять також кораблі нейтральних держав, коли вони не послухають проголошених ними вказівок. Недавно затоплено таким робом шість голандських кораблів. На загал нейтральна мореплавба майже зовсім застановлена; се також невеликий успіх підводних суден. У відносинах між Америкою й Німеччиною не зайшли поки-що ніякі зміни. Президент Вільсон не може якось рішити ся, а тимчасом в державі побороють ся взаємно прихильники й против-

ники війни. Також Америка відчуває сильно, головню з економічного боку, наслідки загострення війни на морі. В деяких американських містах прийшло в останніх часах до голодових демонстрацій робітництва. Одним словом, загострення війни підводними суднами вже тепер виявило ся ушлішим оружен в руках центральних держав і дуже можливо, що воно причинить ся до прискіпшення давню бажаної хвилі мира.

I. H.

Вісти.

Згадка про Костомарова. В день св. Антонія, ювілейний день харківського університету, згадує проф. М. Сумцов в „Юж-ім Краю“ про положення професорів харківського університету у 80-х рр. та переслідування, яким вони підлягали. Між иншим він згадує, що проф. російської історії Багалій дістав догану за надрукування в „Харковск-их губ. Відомост-ях“ некрольога М. Костомарова. Проф. Костомарів жив, як горох при дорозі. Проти нього мали підозрінне з усіх боків. Навіть по смерті професора вище шкільне начальство турбувало ся про те, щоб панахида була „благонадійна“. Так напр. панахиду по Костомарови, що був колись помічником інспектора студентів в університеті, дозволено з тою умовою, щоб в газетах не було про неї оповісток і щоб вона відбула ся лише в присутности ректора та двох-трьох професорів. Так „вільно“ жили харківські професори в 19 віці поступу та цивілізації.

Янчевецкий у Петербурзі. Дня 4 лютого приїхав до Петербурга відомий ворог українського народу й співробітник „Нового Времени“, Янчевецкий; його стрінули на дворці родичі та приятелі, між останніми були й „руські із Галиції“, студенти Галичане з Вергуном на чолі. Вергун привитав Янчевецкого від імени „многострадальної прикарпатської Русі“ та сказав: »Прийміть як малий знак нашої вдячності іменування вас почесним членом „Галицько-руського Общества“.

На причину замкнення катеринославської „Просвіти“ кидає деяке світло отся вістка „Кіевск-ої Мысли“ з 25 січня (ч. 12), вислана з Одеси 24 січня: У воєнно-окружний суді сьогодні великий рух. Розбирають голосну справу шістьох катеринославських селян: братів Дубових, Вирви, Лисиченка, Шукіна й Романченка, обвинувачених в організації соц. дем. української „Просвіти“, що поширювала нелегальну літературу, випускала поклики до населення й переписувала ся з иншими революційними організаціями. Осередком діяльності організації був Катеринослав. Романченка, Вирву й Дубового засуджено на чотиролітнє заслання на Сибір, а решту увільнено.

За українську школу. Між 9 і 17 січня відбув ся у Москві зїзд російських учителів мови при участі понад 1500 осіб. Першого дня зїзду між иншими забрала голос і представниця Уманя та вказала на безуспішність московської школи для українського населення. Тому висловила бажання, щоб кожний народ в Росії мав право побирати шкільну науку в своїй рідній мові.

Український концерт „Громади“ в Петербурзі. В залі Калашніківської біржі артист театру Музичної Драми Павло Журавленко улаштував 28 січня ст. ст. великий український концерт, з якого весь чистий прибуток піде на користь „Громади“. В концерті взяло участь багато визначних артистів і артисток. На концерті виконано твори композиторів: Заремби, Лисенка, Сениці, Степового, Стеценка й инших.

Український концерт „Українського Літературно-художнього Товариства“ в Петербурзі. Заходом „Українського Літературно-художнього Товариства“ відбув ся в Петербурзі в концертній залі Тенішевської Школи дня 21 січня ст. ст. перший великий український концерт при участі багатьох визначних артистів і артисток.

Військовий аташе полковник австро-угорського генерального штабу Іван Новак помер 18 лютого у Софії в 46 р.

життя по десятидневних терпіннях. Його тіло перенесено найблизшого дня до греко-католицької каплиці. Царь Фердинанд вислав австрійському цісареві дуже теплу кондоленцію з приводу смерті полковника Новака, а цісарь Карло I вислав телеграфічно найглибшу подяку цареві Фердинандови за повне пістизму признание для визначного й досвідченого офіцера австро-угорської армії. Покійний, займаючи перед своїм назначенням до Софії видатне становище в генеральнім штабі, піддержував усякі національні заходи Українців. Поміж иншим: наша діяльність на Волині завдячує немало допомозі у вищих сферах з боку покійника. Полковник Новак живо цікавився і національним пробудженням серед наших полонених і з великим захопленням відзивався про їх велику вагу. Покійний міг би ще дуже багато зробити для рідного народу, якому саме тепер відкривався простір служити, та зла доля передчасно увірвала сю змогу. Нехай же пером йому буде не чужа й нам болгарська земля!

Нові правила про збори сектантів. Міністерство внутрішніх справ виробило правила про збори сектантів. Сі правила забороняють скликувати всякого роду збори сектантів з цілю проповіді сектанських наук. Збори підлягають поліційному доглядові. Військові урядники, служачі у громадських та приватних організаціях, які працюють для потреб армії, і сестри милосердя не мають права відвідувати сих зборів. За збори відповідає духовна особа, яка дістала дозвіл на скликання їх. Проповідувати на зборах можуть лише духовні наставники на основі богослужбних книжок, дозволених до ужитку цензурою. В проповідях заборонено торкати ся політичних питань.

Загальні збори українського народнього учительства Галичини й Буковини відбудуть ся у Відні дня 9 марта 1917 о год, 4 попол. в льокалі Культурної Ради, VII, Strozzi-gasse 32, Tür 12. Просимо всіх Вп. Товаришів (-ок), що перебувають у Відні, треміяльно явити ся на зборах. За комітет: *Андрій Яворський*, голова; *Іван Завадович*, секретарь.

Про українську культурну працю в таборі Д. в Угорщині пишуть з табору так: З приїздом до нашого табору т. Б., який був передтим в иншій таборі, розпочала ся у нас українська просвітна робота. До того часу, хоч і була у нас деяка література, але вона попадала у невідповідні руки, так що Союз, хоч і вислав книжки, то не знав кому й через те багато марнувало ся української літератури; можна було бачити, що й на базарі продавали ся книжки. Коли-ж приїхав т. Б., справа поправила ся. З початку загал ворожо відносив ся до всього, але поволі люде привикли. В квітні 1916 р. розпочались у нас лекції. Найшли ся одиниці, що обізвали ся і стали помагати в роботі. До червня місяця лекції вели ся так: три дні в московській мові, а три дні в українській, бо в сім таборі більше Москалів ніж Українців. Инакше неможливо було робити. Потім зеднавши більше Українців, стали читати чотири і п'ять днів по українськи. Москалі загалом бояли ся виступати, аж поки не побачили, що вийшло з нашої роботи. Наша робота застала й їх прокинути ся і розпочати роботу на „інтернаціональнім“ ґрунті... Почали протестувати проти наших національних лекцій і против часописи „Вістник“ і против звязків з Союзом і відійшли в окремих барак, назвавши нас українською кабалою. Відгоді пішли в нас лекції в українській мові. Хоч тяжко було бороти ся, але завдяки умілому веденню роботи всі перешкоди Москалів рухнули. Побачивши, що Українці можуть щось зробити і щось варті, почали з нами рахувати ся. Далі зорганізовано драматичний гурток і поставлено першу пьесу „Безробітні“. Пьеса сама по собі гарна та й виконали гарно і притягли українську інтелігенцію, котра дивила ся з початку дуже ворожо, як на книжки, так і на нашу роботу. З початку вистави робили одну неділю ми, а одну Москалі, а потім Москалі забрали ся, бо в нашій бараці появило ся багато портретів гетьманів і прапор. Ще держали ся Москалі, але як намалювали портрет гетьмана Мазепи, то Москалі відразу покинули наш барак. Перша вистава відбула ся в перших днях серпня,

збір був 125 кор.; друга вистава — „Нахмарило“ дала збору 83 кор. А потім як стали ставити дві вистави що неділі — московську й українську, — то збір поменшав на половину. 17 жовтня ставили „По ревізії“ і „Помирись“, а потім „Сто тисяч“. 4 грудня ставили пьесу „Сватання на Гончарівці“, збору було тільки 52 К 80 с. Крім вистав у нас що тижня відбувають ся вечериці. 27 падолиста відбув ся літературний вечір в честь байкаря Глібова. Ведуть ся також щоденно лекції. Уладження театральної залі й декорації коштують до 500 кор. Тепер ми зорганізували український хор співаків, справили п'ять музичних струментів, маєм своїх музикантів. Інтелігенція до нас приходить і відходить, бо не маєм ще чим добре її придержати. Як з вами розплатимо ся за книжки, то щось видумаєм, щоб удержати сю інтелігенцію. Учителі ведуть щоденно три школи. Лічити можна до ста люда у нашій гуртук, але частина їх на роботі, а частина в таборі. Тепер нам недостає кооперативної чайні і своєї часописи...

Литовське королівство. Le Journal des Débats з 31 січня подає ось яку вістку: Австрійські часописи доносять, що при останній стрічі Цімермана з гр. Черніном порішено отсі міри: „Проклямацію в лютім литовського королівства, установлення литовської Державної Ради й організацію литовської армії. Згода австро-угорського правительства на переведення сих ухвал має своє джерело в тім, що австро-угорські війська брали участь разом з німецькими в зайняттю Литви“.

Бібліографія.

Воєнний Календарь для українських виселенців, жовнірів і селян на звичайний рік 1917. Відень, 1916. Стор. 112. Ціна 70 сот.

Крім календарної й інформаційної часті в літературнім відділі подано між иншим вірші, оповідання і статі Катрі Гривичевої „Поворот Романової дружини“ (з часу української галицької держави XII віку), Ольги Бачинської „Дещо про наші вишивки“, Олександра Колесси „Думка українського хлібороба“, Юри Шкрумеляка „Із дневника У. С. С.“, Марійки Підгірянки „Вставай, народе“, д-ра Гіляра Бачинського „Українські табори виселенців“, д-ра В. Маковського „Виселенці при праці“, про „Український Жіночий кружок в таборі Гмінді, А. Жука „Союз визволення України“, Остапа Грицяца „Молитва жовніра перед битвою“ і т. д. Календарь ілюстрований знімками з життя наших виселенців, У. С. Стрільців і ин.

Підручний календарь на рік 1917. Зладив Олександр Коренець. Відень. Стор. 92. Ціна 40 сот., з перес. почт. 50 сот.

Крім календарної й інформаційної часті подані гимни: австрійський і український, та марші: сокільський і січовий.

Українське музичне видавництво Ліра ч. 9. Мужеські хори: 1. Ор. Тин. Боева пісня. Ціна 50 сот. 2. М. Гавронський. Ідїть. Ц. 1 К. М. Гавронський. З воєнних пісень. Ц. 1 К. 4. Ос. Залеський. Пісня борців. Ц. 60 сот.

Українське музичне видавництво Ліра ч. 10. Мужеські хори (II-га серія): 1. М. Гавронський. З життя У. С. В. (Пісні українського легіону, випуск I). Ціна 1 К. 2. Ос. Залеський. Поляглим в бою. Ц. 1:20 К.

Richard Pohle. Rußlands Ländergier. (Завойовницька ненаситність Росії) (Die russische Gefahr, 1). Стор. 79. З п'ятьма картами.

По передмові д-ра Павла Рорбаха йдуть дві глави; в першій подана силуетка Куропаткіна яко представника російської завойовницької думки; друга займаєт ся меморіалом Куропаткіна. Поодинокі карти наглядно показують незвичайний зріст російської держави: Росія в першій половині XVI в. з початку панування царя Івана Грізного, в 1689 р. з початку панування Петра Великого, в 1796 р. при кінці панування Катерини II,

російська держава в 1914 р., вкінці зіставленне усіх згаданих чотирьох фаз, яке найкраще підчеркує російську грозу для Європи.

Aus den Geheimprotokollen des Zaren (З тайних протоколів царя) von † † † (Die russische Gefahr, 3). Стор. 77. Ціна 1.50 М. = 2.40 К.

По вступі йде історія петербурзьких нарад у другій половині липня 1905 р., які творять головну основу сеї брошури, а саме дебата над деспотизмом, виборчим правом до Думи й селянським заступництвом і дебата над порядком виборів. Одначе ухвалений державний устрій не увійшов у життя, бо прийшли відомі випадки, що приневолили дати конституцію. Автор займаєть ся і українськими представниками в Думі та їх домаганням автономії України, подаючи в цілости резолюцію українського клубу з часу коротко перед розв'язанням другої Думи.

„Процес у Мармарош-Сиготі відслонив український корінь всевітньої війни так, як кілька літ пізніше морд у Сараєві сербський“ (стор. 67). Українці не тільки вороги неославянства, але й не вдоволяють ся вже автономією, а домагають ся незалежності. „Українці сотворили в „Союзі визволення України“ орган, що явно й ревниво займаєть ся відмеженням українських областей від Московщини“ (стор. 68).

Der Koloß auf tönernen Füßen (Кольос на глиняних ногах). Мюнхен, 1916 (Леман). Стор. 179. Ц. 2.50 мар. = 3.75 К.

На збірку складають ся статі: Дітріх Шефер. Наш народ серед великих держав; Аксель Ріпке. Московська державна ідея; Павль Карге. Росія яко держава національностей; Дмитро Донцов. Змінена Росія; Йосиф Найман-Фрогнав. Економічне життя західно-російських окраїнних земель; Рудольф Айкен. Фінляндія і Фінляндці; І. Галлер. Балтійські провінції; Аксель Ріпке. Литовці й Білорусини; Леон Васілевський. Політичні партії в російській Польщі; Євген Левицький. Україна; Адольф Дірр. Кавказ; Акчура Оглю Юсуф. Могомеданські Турко-Татари Росії.

Всі статі збірки з виїмкою статі видавця-Ріпке про литовську справу, що являєть ся у збірці перший раз, се передуки з поважного німецького місячника „Die Panther“.

Osteuropäische Zukunft, 1917, ч. 1. Зміст: проф. Ст. Рудницький. До географії й етнографії України (про українську область Галичини); др. Ганс Крузе. Німеччина й гирла Дунаю. Передповідження всевітньої війни й колоніальна програма Гельмута Мольтке? радн. кр. суду Е. Шродер. Наша добре забезпечена східна границя; Е. Тротт-Гельге. Проекти залізниць довкруги Чорного моря; Записки; Вісти з товариств; Бібліографія (між иншим прихильна замітка про німецьку книжку проф. Томашівського „Світополітичне значіння Галичини“. При кінці замітки підчеркнено, що „брошура заслугує на найширше поширення в Німеччині з огляду на нові замішання, які грозить викликати для держав-покровительок здійснення польського упривилеюваного становища й автономії в Галичині“).

Osteuropäische Zukunft, ч. 3. Зміст: др. Фальк Шупп. Балканська біржа наддунайської монархії; проф. др. Ед. Гайк. Німеччина й південно-східна Європа по війні; Йоганнес Герінг. Дванадцять самозрозумілих річей німецької політики; др. Вільгельм Блянкенбургі. Понтійська драма; Кляра Кербер. Російський „мужик“; др. Т. Арльдт. Словінське питання; Записки; Бібліографія.

Osteuropäische Zukunft, ч. 4. Зміст: дир. Е. Ф. Бубге. Будуча доля „країни тисячі озер“; др. Рудольф Пешке. Мольтке й орієнтальне питання; Люїгі Яковіц. Чи здатна до життя Албанія яко самостійна держава? Ганс Дорманн. Щастє й кінець Распутіна; Альберт Бенке. Могомеданська проблема Сходу; Євген Левінгер. Шляхи транспорту з Німеччини до Левантії; др. Карло Леонгард. Вандрівки народів у сучасности; Павль Ден. Турецький Теодор

Кернер; Записки (між иншим „Російські привиди в українській шкільній справі“; „Апель Українців до північної Америки“ (про письмо Союзу до Вільсона), і т. ин.; Бібліографія.

З окладки випуска довідуєм ся про вихід книжки гірничого радника проф. д-ра Ф. Фреха „Die Bedeutung der Ukraine für den Weltkrieg“ (Значіння України для світової війни). Меморіал оброблений при співробітництві тайного радника проф. д-ра Аєгебоє на поручення союзу німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“. (Побільшена відбитка з „Osteuropäische Zukunft“). З двома картами. Ціна 2 марки

Артистичні переписні листки А. Ждахи.

Адміністрація видань Союзу визв. України одержала на продаж більшу скількість загальновідомих, виконаних в трьох фарбах листівок українського малюра А. Ждахи.

Маєть ся на продаж серія 10 карток з малюнками й нотами до таких пісень:

1. „Ой, не гаразд, Запорозжці, не гаразд вчинили“.
2. „Ой, у полі, ой, у полі тай у Барішполі“.
3. „У діброві чорна галка“.
4. „Засвістали козаченьки в похід з полуночі“.
5. „Стогне вітер вільний в полі“.
6. „Гей, не дивуйте, добрі люди!“
7. „Ой, не світи, місяченку!“
8. „Ой, запив козак, запив“.
9. „За Сибіром сонце сходить, хлопці, не зівайте“.
10. „Ой, не знав козак, ой, да не знав Супрун“.

Ціна одної картки 20 сотиків, а цілої серії 1 К 90 с.

Хто замовить відразу не менше ніж п'ять серій (50 карток), тому порто (пересилка) не рахуєть ся.

Замовляти на адресу: Bund zur Befreiung der Ukraine, Wien, VIII, Josefstädterstrasse 79.

Виказ жертв.

На волинські школи: Др. Ярослав Окуневський 50 К, полонений С. К. 2 К, полонений Т. Л. 1 К.

На волинських виселенців. Полонений Т. Л. 1 К, полонений С. О. (від полонених) 23 К, Й. Гишка і М. Мельник 5 К, Микола Войко 20 К.

На „Волинь“: Ярослав Дудикевич 12.80 К.

На українські ціли: Теklä Юрчик 10 К.

Жертви для полонених з російської України: Книжками: д. Іван Калинович, видавець „Воєнних Ucrainic“ в Бориславі, 32 кн., д. І. Коритовський, однорічн. охот. в Сняках — 3 кн.: 1 альбом, о. Єронім Моравський в Орове — 30 кв. Грошіма: Др. Ярослав Окуневський, 50 К., Дмитро Овчар, 4 К.

На ціли Союзу: Полонений N. N. 1 К.

З сим числом розсилаємо для вигоди передплатників і читачів замовлення на наші видання й чеки поштової щадниці ч. 107.090, котрими просимо висилати передплату на „Вістник“, як також і належитість за календарь і інші замовлені книжки та жертви на українські національні ціли. Звертаємо увагу на нові поштові приписи (лист 15 сот., урядова постова картка 8 сот., інші 10 сот.).

Одночасно з висилкою грошей треба повідомляти поштовою карткою, на що призначають ся гроші.

Адміністрація.

Зміст: М. Троцький. Російський апетит на українські землі. — Традиційним шляхом. П. Польська „правда“ про українську справу. — М. Троцький. Литовці (Докінчене). — Вяч. Будзиновський. Старі українські пісні про сусідство України з Московщиною (Продовжене). — Юліан Романчук. — З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка: Осінні духи. Думка. Воєнна іділла. — По російській Україні. В. Т. Політичний огляд. — І. Н. Огляд воєнних подій. — Вісти. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавеза у Відні.